

Domeniul ARHITECTURĂ

TEZĂ DE DOCTORAT

- REZUMAT -

**Elemente identitare în transformările zonei
centrale a orașului Satu Mare,
în perioada postbelică**

Student-doctorand:
Arh. Horia MIHAI-COMAN

Conducător științific:
Conf. Dr. Habil. Arh. Dan-Ionuț JULEAN

Comisia de evaluare a tezei de doctorat:

Președinte: Prof. Dr. Arh. - Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca;

Conducător științific: Conf. Dr. Habil. Arh. **Dan-Ionuț Julean** - Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca;

Referenți:

Profesor Dr. Arh. – Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca;

Profesor Dr. Arh. – Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca;

Profesor Dr. Arh. – Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca;

Profesor Dr. Arh. – Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca;

**- Cluj-Napoca -
2022**

CUPRINS:

INTRODUCERE

Tematică generală

Motivații

Obiective

Metodologie

Prezentare succintă a conținutului capitolelor tezei

Bibliografie comentată

STADIUL ACTUAL AL CUNOAȘTERII

PARTEA GENERALĂ: SITUAȚIA LA NIVEL NAȚIONAL, PE ÎNTREG TERITORIUL ROMÂNIEI, CA ELEMENT DE CONTEXT GENERAL

1. PERIOADA COMUNISTĂ (1944-1989)

1.1. Perioada 1944-1965: începutul perioadei postbelice, instaurarea și stabilizarea regimului comunist, regimul Gheorghiu-Dej

1.2. Perioada 1965-1989: „Epoca Nicolae Ceaușescu” sau „Epoca de Aur”

PERIOADA POST-COMUNISTĂ (1989-PREZENT)

CONTRIBUȚIA PERSONALĂ

PARTEA SPECIFICĂ: SITUAȚIA LA NIVELUL ORAȘULUI SATU MARE

3. DELIMITAREA ZONEI DE STUDIU, ÎN CADRUL TERITORIULUI ORAȘULUI SATU MARE

4. URMĂRIREA, ÎN TIMP, A TRANSFORMĂRILOR ZONEI CENTRALE A ORAȘULUI SATU MARE

LA NIVEL PLANIMETRIC, PRIN STUDIAREA UNOR PLANURI ISTORICE

4.1. Cel mai vechi plan păstrat al orașului, circa 1570

4.2. Planul circa 1660 și planul circa 1670

4.3. Planul circa 1785, extras din „ridicarea topografică iozefină”

4.4. Planul circa 1865, extras din cel de-al doilea plan militar cadastral al Imperiului Habsburgic

4.5. Două planuri de la începutul secolului al XX-lea: planul cadastral circa 1904 și planul tip „ghid de oraș” circa 1907

4.6. Planuri din perioada interbelică: planul cadastral circa 1930 și două planuri circa 1941

4.7. Sinteză și concluzii parțiale

5. ZONA CENTRALĂ A ORAȘULUI SATU MARE LA INTRAREA ÎN PERIOADA POSTBELICĂ: ASPECTE DE ORDIN IDENTITAR

6. TRANSFORMĂRI ALE ZONEI CENTRALE A ORAȘULUI SATU MARE, PE PARCURSUL PERIOADEI POSTBELICE. URMĂRIREA ȘI APRECIEREA CRITICĂ A ASPECTELOR DE ORDIN IDENTITAR

6.1. PERIOADA COMUNISTĂ (1944-1989)

6.2. PERIOADA POST-COMUNISTĂ (1989-PREZENT)

7. SINTEZĂ ȘI CONCLUZII PARȚIALE

PARTEA EXPERIMENTALĂ: ANCHETĂ SOCIOLOGICĂ. „CENTRUL NOU” DIN SATU MARE: APROPRIERI ȘI RE-EVALUĂRI POST-DECEMBRISTE, ÎN CHEIE IDENTITARĂ

8. STRUCTURA ȘI CONȚINUTUL CHESTIONARULUI

9. REZULTATE ALE CHESTIONARULUI

10. INTERPRETĂRI ALE RĂSPUNSURILOR PRIMITE. CONCLUZII ALE ANCHETEI SOCIOLOGICE

CONCLUZII FINALE

CONCLUZII GENERALE

ORIGINALITATEA ȘI CONTRIBUȚIILE INOVATIVE ALE TEZEI

BIBLIOGRAFIE

LISTĂ DE PUBLICAȚII

INTRODUCERE

Tematică generală

Lucrarea de față cercetează transformările prin care a trecut zona centrală a Municipiului Satu Mare în perioada postbelică, cu urmărirea aspectelor de ordin identitar – aceasta în vederea detectării și discutării unor „elemente identitare” ce pot fi asociate transformărilor arealului studiat. Titlul lucrării încearcă, în acest sens, să se constituie într-o exprimare condensată a tematicii abordate: *Elemente identitare în transformările zonei centrale a orașului Satu Mare, în perioada postbelică*.

Urmărind titlul lucrării, la o analiză orientativă a structurii acestui titlu, tema de cercetare se conturează ca o asociere între un areal tematic aparent specific domeniului arhitecturii și urbanismului (prin sintagma „transformările zonei centrale a orașului Satu Mare, în perioada postbelică”) și respectiv un areal tematic aparent extern (sau cel mult adiacent) acestui domeniu (prin sintagma „elemente identitare”).

Pe de o parte, sintagma „transformările zonei centrale a orașului Satu Mare, în perioada postbelică” plasează cercetarea de față în **categoria lucrărilor de istorie recentă** – întrucât perioada de studiu aleasă este „perioada postbelică”. Ar fi de precizat, aici, că **sintagma „perioada postbelică” este utilizată cu sensul de perioadă cuprinsă între sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial (circa 1944) și timpul prezent (circa 2020)**. Există și se află în circulație mai multe accepțiuni ale termenului „postbelic”, respectiv mai multe intervale de timp care pot fi asociate acestui termen, de la caz la caz, de la un autor la altul, în funcție de diverse considerente și conjuncturi. În acest context de relativitate, teza lucrează (în mod asumat) cu sensul precizat mai sus.

Apoi, orientarea cercetării asupra orașului Satu Mare implică și o anumită **valență monografică a studiului** – în sensul că acesta este dedicat unui singur oraș. Ar fi de precizat, aici, că lucrarea conține referiri și la alte orașe, ca exemplificări considerate utile, respectiv ca elemente de context general – aceste aspecte nefiind însă detaliate.

În sfârșit, sintagma „transformările zonei centrale”, prin precizarea arealului de studiu, situează lucrarea într-o **arie tematică la interferența dintre arhitectură și urbanism**. Mai precis, studiul este, în primul rând, unul de arhitectură – însă focalizarea pe „zona centrală” a unui oraș a condus și către dezvoltarea unei valențe urbanistice a cercetării. Dezvoltarea acestei valențe (sau dimensiuni) urbanistice s-a produs, cu precădere, în relație cu accepțiunea termenului de „zonă centrală” – acesta fiind un termen ce evoluează, în mod constant, și pe terenul tematic al urbanismului¹.

De asemenea, prezența în titlu a termenului „transformările” – adică orientarea cercetării înspre un studiu al transformărilor prin care a trecut zona centrală a orașului Satu Mare – este relaționată atât cu o dimensiune vizuală relativ consistentă a lucrării (vizualizarea transformărilor efective fiind o prioritate), cât și cu o orientare către prezentarea evenimentelor semnificative într-o manieră cronologică, evolutivă – în ideea de a urmări acele fapte concrete ce au produs transformări în raport cu situația existentă la un moment dat. În acest sens, organizarea expunerii ideilor în lucrare este, preponderent, una cronologică.

Pe de altă parte, sintagma „elemente identitare” antrenează conceptul de „identitate”, iar cum acesta este un concept specific în primul rând domeniului științelor sociale sau socio-umaniste, el are aplicare și în domeniul arhitecturii și al urbanismului. Pe această cale, **cercetarea de față se conturează ca o cercetare cu valențe inter-**

¹ Un reper bibliografic relevant, în acest sens, ar fi: Alexandru Sandu, „Centrul orașului”, capitolul 6 în *Urbanismul în România*, coord. Cezar Lăzărescu (București: Editura Tehnică, 1977), pp. 102-139.

disciplinare. De asemenea, lucrul cu acest concept de „identitate” conferă lucrării, pe lângă dimensiunea istorică, și o anumită **dimensiune conceptuală și teoretică.**

Motivații

Motivația generală ce a stat la baza conturării temei de cercetare aferente prezentei lucrări este **necesitatea de a valorifica producția de arhitectură și urbanism a perioadei postbelice.** Aceasta concretizează, în fond, **motivația subliminală – și de spectru larg – a tezei.** Astfel, în urma prelucrării succesive a acestei motivații, în funcție de diverse considerente, s-a conturat **tema de cercetare: un studiu despre identitate în arhitectură și urbanism, de-a lungul perioadei postbelice, urmărind și analizând zona centrală a unui oraș din România.** De ce un studiu despre identitate? Întrucât una dintre ipotezele preliminare de lucru, cu rol structurant în conturarea temei de cercetare, a fost cea că **producția de arhitectură și urbanism a perioadei postbelice suferă, în masă, în România, de o problemă de natură identitară: un grad relativ scăzut de atașament al populației, în ansamblul său, față de această generație a producției de arhitectură și urbanism².**

O a doua ipoteză de lucru este că **această problemă de natură identitară contribuie la o valorificare adesea sub potențial a producției de arhitectură și urbanism a perioadei postbelice** – în sensul că repulsia relativ consistentă a societății actuale față de memoria și reminiscentele unei perioade istorice dificile și pe alocuri traumatizante se răsfrânge asupra modului în care sunt tratate, în contemporaneitate, inclusiv unele amprente de natură arhitecturală și urbanistică ale perioadei (clădiri, ansambluri urbane, spații publice etc.). Pe această cale, simpla asociere ce se realizează între unele clădiri sau spații (precum foste sedii politico-administrative, case de cultură, centre civice ș.a.) și perioada în care acestea au fost realizate face ca aceste entități să fie adesea stigmatizate, respinse și desconsiderate în ceea ce privește calitățile lor (calități de natură arhitecturală, urbanistică, estetică sau artistică). Drept rezultat, **producția de arhitectură și urbanism a perioadei postbelice este, în ansamblul său, o moștenire adesea repudiată, cu care oamenii rareori se identifică sau vor să se identifice – iar aceasta este, în mod concret, în sens propriu, o problemă de natură identitară (pentru că ține de ideea de „identificare”).**

O treia ipoteză de lucru, în această ordine de idei, este că **nivelul relativ scăzut de atașament pus în discuție aici vizează mai ales perioada așa-zis „comunistă” (circa 1944-1989)** care, din perspectiva lucrării de față, este o subperioadă a perioadei postbelice (circa 1944-prezent). În acest sens, **perioada de studiu tratată, anume „perioada postbelică”, poate fi împărțită în două subperioade: „perioada comunistă” (circa 1944-1989) și „perioada postcomunistă” (1989-prezent).** Aceasta împărțire a perioadei de studiu postbelice în perioada „comunistă” și respectiv „postcomunistă”, deci cu utilizarea unei terminologii în relație cu termenul „comunist”, este o decizie justificată în raport cu tema cercetării, care are în prim-plan aspectul identitar.

Astfel, s-a considerat că **unul dintre aspectele definitorii ale perioadei postbelice a fost, în plan identitar, la nivelul societății, adoptarea și apoi renunțarea la „comunism” – în sensul de sistem politic construit pe baza ideologiei politice omonime.** Chiar dacă se poate argumenta că acest termen (anume „comunism”) nu are o rezonanță centrală pentru perioada de studiu în ceea ce privește strict practica din domeniul arhitecturii și

² Vezi: Vintilă Mihăilescu, coord., *Etnografii urbane. Cotidianul văzut de aproape* (Iași: Polirom, 2009). De asemenea: Ovidiu Ivancu, *Identitate culturală și mental colectiv românesc în postcomunism (1990-2007). Imagini, mituri, percepții, re poziționări* (Cluj-Napoca: Eikon, 2013).

urbanismului, faptul că lucrarea de față are o componentă socio-umanistă considerabilă (prin prisma centralității tematicii identitare în cadrul temei de cercetare) s-a constituit într-un argument solid pentru decizia de a lucra, în mod extins, pe parcurs, cu această terminologie dependentă de cuvântul-cheie „comunism”.

Acest cuvânt este prezent, în mod extins, în diverse declinări și asocieri, la nivelul mentalului colectiv – iar mentalul colectiv, ca noțiune importantă în cadrul tematicii identitare, este un subiect urmărit într-un mod relativ consistent, în lucrare. Pe această cale, **având în vedere rezonanța considerabilă a cuvântului „comunism” pentru mentalul colectiv al perioadei, respectiv importanța mentalului colectiv la nivelul discuției identitare, în contextul centralității discuției identitare în cadrul temei, se justifică poziția-cheie a termenului „comunism”, în lucrare** – acesta fiind ales pentru a fi utilizat inclusiv în ceea ce privește împărțirea perioadei de studiu (postbelică) în cele două subperioade menționate („comunistă”, respectiv „postcomunistă”). Această variantă de împărțire și denominare a fost preferată, în fața altor eventuale posibilități în acest sens, în primul rând datorită rezonanței identitare a cuvântul-cheie „comunism” pentru perioada de studiu, în raport cu tema de cercetare.

Revenind la ipoteza că producția de arhitectură și urbanism a perioadei postbelice nu ar coagula, în prezent, vreun atașament relativ solid al societății, în ansamblul său, față de aceasta – respectiv la ipoteza că această problemă de atașament (o problemă apreciată drept „identitară”) ar afecta mai mult perioada „comunistă” a perioadei postbelice – una dintre motivațiile lucrării de față este aceea de a cerceta aceste aspecte ce depășesc sfera tematică strictă a arhitecturii și urbanismului, avansând înspre teritoriul tematic al științelor socio-umaniste. În cadrul strategiei de cercetare ce a condus către elaborarea prezentei lucrări s-a apreciat că rezultatele unei astfel de cercetări, în anumite coordonate socio-umaniste, ar putea fi utilizate în domeniul arhitecturii și urbanismului din perspectiva necesității de management sustenabil al moștenirii aparent problematice de construcții și spații din perioada postbelică (și mai ales „comunistă”).

Un argument în acest sens ar fi că în acest climat de atașament general relativ scăzut al societății față de producția postbelică de arhitectură și urbanism (în sensul de clădiri și spații) se manifestă, în prezent, fenomenul firesc de uzură fizică și materială a acestei generații de construcții și spații – și mai ales a celor mai vechi, realizate în prima parte a perioadei postbelice. Pe de altă parte, această problemă a uzurii afectează, într-o mai mică măsură, generația „postcomunistă” de construcții și spații – întrucât acestea sunt „mai noi”. Pe această cale se ridică, din ce în ce mai frecvent și mai acut, în contemporaneitate, problema intervențiilor asupra construcțiilor și spațiilor realizate în perioada postbelică, dar mai ales asupra celor din subperioada „comunistă” (intervenții pentru întreținere, reparare, reabilitare, modernizare, inclusiv reparații capitale).

De exemplu, o mare parte din casele de cultură (multe dintre acestea construite în anii 1960) au deja, în 2020, o vechime de circa jumătate de secol – ceea ce înseamnă că acest grup de construcții a intrat deja într-o etapă de viață în care sunt necesare lucrări de intervenție relativ consistente, pentru întreținerea lor: reparații la nivelul fațadelor, înlocuirea unor elemente de instalații etc. Iar în contextul în care preocupările de conservare a integrității acestor tipuri de construcții sunt relativ scăzute, inclusiv pe fondul atașamentului general scăzut al societății față de acestea, respectiv datorită recunoașterii aproape inexistente a unor eventuale valori ale acestor construcții (valori pentru care să existe intenții de conservare), scenariul cel mai frecvent este cel în care intervențiile pe aceste categorii de construcții se

soldează cu modificări ce antrenează pierderi ale materialului original, cu afectarea integrității construcțiilor³.

Desigur, motivele pentru care numeroase construcții și spații realizate în perioada postbelică – și mai ales în subperioada comunistă a acestora – ajung să fie modificate, cu pierderea unor părți adesea semnificative din integralitatea și coerența inițială a acestora, sunt multiple. Însă unul dintre factorii care contribuie la acest fenomen este, conform ipotezei de lucru dezvoltate în cadrul cercetării de față, capacitatea relativ scăzută a acestei producții de arhitectură și urbanism de a coagula o atitudine relativ consistentă, la nivelul societății, de conservare și valorificare, conform cu originalul. În acest context, cu greu se poate discuta despre un eventual „patrimoniu” postbelic, cel puțin în România, în preajma anului 2020 – iar aceasta este, din punctul de vedere al tezei, și o problemă de natură identitară, întrucât o parte relativ neglijabilă a societății poate spune că „se identifică” (din punct de vedere cultural și valoric, în sens de atașament și reprezentativitate) cu această moștenire proiectată și executată, la nivel de construcție și spațiu. Situația este problematică mai ales în ceea ce privește construcțiile și spațiile mai speciale, cum ar fi unele clădiri publice și unele spații publice încărcate cu o anumită doză de reprezentativitate, ce sunt adesea amplasate pe situri privilegiate, în zonele centrale ale orașelor, acolo unde există grade relativ ridicate de vizibilitate urbană.

La finalul acestui raționament, recunoscând problema de natură identitară a producției de arhitectură și urbanism a perioadei postbelice – o problemă ce influențează intervențiile contemporane asupra acestei generații de construcții și spații, cu riscul de a periclita (într-un mod deloc neglijabil) șansa acestei generații de a-i fi conservată latura valorică – **teza este dedicată problematicii identitare aferente acestui grup de construcții și spații**. Una dintre motivațiile acestei decizii este de a contribui, prin cercetarea și înțelegerea (cel puțin parțială) a unor considerente și implicații de natură identitară, la conturarea unei atitudini contemporane (nivelul anului 2020) cât se poate de corecte, de sensibile, de oportune și de fructuoase asupra acestei moșteniri problematice de spațiu construit și neconstruit de proveniență postbelică.

Mergând mai departe pe acest drum al conturării temei de cercetare în raport cu diverse motivații, în contextul necesității de a restrânge anvergura tematică relativ largă ce a fost expusă până acum, următoarea etapă a fost limitarea ariei de studiu, adică crearea unei nișe de cercetare în raport cu exigențele specifice unei lucrări de tipul celei de față. În acest sens s-a optat, într-o primă fază, pentru **limitarea ariei de studiu la zonele centrale ale orașelor din România**. Argumentul principal pentru această decizie a fost că **zonele centrale sunt printre cele mai reprezentative tipuri de spații ale unor comunități, astfel că ele se afirmă drept unele dintre cele mai fertile terenuri pentru discuția pe subiect identitar** pe care o propune lucrarea de față – o discuție dezvoltată în raport cu o serie de aspecte precum „atașament”, „reprezentativitate” sau „identificare”. Zonele centrale ale orașelor concentrează, în principiu, cele mai reprezentative clădiri și spații ale comunităților respective, astfel că o mare parte din „identitatea” unor comunități urbane rezidă tocmai în aceste zone centrale ale orașelor.

Prin urmare, studiul de față s-a poziționat în vederea studierii zonelor centrale ale orașelor din România, în sensul de areale urbane – adică teritorii alcătuite din spațiu construit

³ Mai mult, pe acest subiect, în: Horia Mihai-Coman, „Knowledge-Based Sustainable Development – Contemporary Use of Communist-Era Urban Developments in the Centers of Romanian Cities”, în *Knowledge Based Sustainable Development. Conference Proceedings*, Fifth International Scientific Conference ERAZ 2019, Budapesta, 23 mai 2019, pp. 325-336, disponibil și online la https://eraz-conference.com/wp-content/uploads/2020/04/ERAZ_Conf-WEB.pdf (accesat 4 mai 2022).

și neconstruit (clădiri, străzi, piețe, monumente etc.). Totuși, având în vedere numărul mare de orașe și, în consecință, numărul relativ mare de zone centrale ale orașelor cu potențial de cercetare în cadrul studiului, **s-a decis asupra limitării studiului, într-un final, asupra zonei centrale a unui singur oraș – anume zona centrală a Municipiului Satu Mare.** S-a apreciat, în acest sens, că o discuție relativ complexă pe subiect identitar, care să poată surprinde și anumite nuanțe și amănunte, se va putea dezvolta destul de dificil dacă se studiază un număr relativ mare de zone centrale. Deși s-au studiat mai multe orașe și zonele lor centrale în cadrul procesului de cercetare – cu o abordare mai restrânsă sau mai extinsă, de la caz la caz – conștientizarea complexității temei identitare a condus, într-un final, alături de alte considerente, către această decizie de limitare a studiului.

În acest context, **printre motivațiile ce au fundamentat alegerea zonei centrale a orașului Satu Mare ca areal de studiu s-au numărat:**

- existența, în zona centrală a orașului, a unuia dintre cele mai ample centre civice din România. Proiectat și realizat pe parcursul anilor 1970 și 1980, centrul civic din Satu Mare este unul dintre cele mai remarcabile și mai reprezentative exemple de astfel de spații ce s-au construit, pe teritoriul României, în perioada postbelică. Este un centru civic relativ coerent și încheșat, ce conține toate piesele arhitecturale tipice pentru un astfel de spațiu urban: sediu politico-administrativ, casă de cultură, magazin universal, piață de ceremonii. Construcția sa, pe un teritoriu relativ extins aflat la marginea zonei centrale, a presupus transformarea radicală a respectivului sit (cu implicațiile identitare aferente);

- sediul politico-administrativ din centrul civic (cunoscut și sub denumirea de „palat administrativ”) este cea mai înaltă clădire din zona centrală și din tot orașul – ceea ce îi conferă rolul de reper principal de înălțime. Bucurându-se atât de o vizibilitate remarcabilă la nivel urban, cât și de o imagine de arhitectură spectaculoasă și inedită (deși controversată), palatul administrativ este una dintre puținele clădiri-emblemă ale orașului ce provin din perioada postbelică. Din aceste motive, dar nu numai, această clădire încorporează o dimensiune identitară considerabilă pentru oraș;

- tratarea plastică a clădirilor ce compun centrul civic se înscrie într-o orientare estetică ce s-a conturat în preajma anului 1970, în jurul unei motivații principale ce poate fi apreciată ca fiind de natură identitară. Aceasta a fost, la momentul respectiv, dorința de a crea clădiri „moderne” care să poată fi catalogate drept „românești” – prin recursul la o serie de motive decorative și elemente vizuale inspirate din arhitectura și arta populară românească. Este cazul așa-numitei arhitecturi „cu specific național” ce se afirmă și se consacră, în timpul regimului Nicolae Ceaușescu, pe fondul orientării politice și ideologice de factură naționalistă și/sau național-comunistă. Mai mult: principala forță creatoare din spatele centrului civic sătmărean, pe partea de arhitectură, se regăsește în persoana arhitectului Nicolae Porumbescu – acesta fiind principalul exponent al așa-numitei arhitecturi „cu specific național”;

- Satu Mare a avut, înainte de perioada postbelică, profilul social al unui oraș multietnic și multiconfesional (ca de altfel o mare parte a orașelor transilvănene). S-au conturat, în consecință, pe parcursul istoriei orașului, o serie de identități de grup (români, maghiari, germani, evrei, ortodocși, greco-catolici, romano-catolici, protestanți calvini, protestanți luterani etc.). Aceste grupuri etnice și confesionale au marcat, prin construcțiile lor specifice și prin arealele pe care le-au locuit și frecventat, istoria și imaginea orașului. Perioada postbelică a adus restructurări uneori consistente ale acestei situații, astfel că mozaicul actual de identități urbane din Satu Mare a fost apreciat ca fiind un subiect relativ fertil pentru o analiză la nivel identitar;

- Satu Mare face parte din categoria orașelor din România care au fost ridicate, prin reforma administrativă din anul 1968, la rangul de centre administrative județene (așa-

numitele „orașe-reședință” sau „municipii reședință de județ”). Această emancipare de statut a localității a presupus, ca și în cazul celorlalte orașe sau municipii din această categorie, calificarea sa în vederea unor investiții de stat pentru deservirea noului rol administrativ dobândit (sediu politico-administrativ, centru civic etc.). Emanciparea a venit, adesea, și cu o anumită retorică identitară, pe filieră politică – iar această retorică a ajuns a fi, în mod frecvent, încastrată în arhitectura aferentă noilor dotări – în sensul că puterea politică a avut, printre altele, și obiectivul de a produce, cu această ocazie, o serie de imagini emblematice și reprezentative pentru regim, adică imagini care să lege momentul de emancipare al acestor localități de puterea politică din timpul căreia s-a înfăptuit această emancipare. În acest context, s-a considerat că situația de la Satu Mare are potențialul de a permite punerea în lumină a unor elemente identitare venite pe filieră politică;

- (nu în ultimul rând) Satu Mare este orașul natal al autorului – ceea ce s-a constituit atât într-o motivație personală de cercetare (o motivație cu o anumită dimensiune identitară, chiar), cât și într-un argument de cunoaștere intimă a subiectului (având în vedere experiența de viață, a autorului, în acest spațiu).

Obiective

În relație cu tematica generală și cu motivațiile expuse mai sus, se conturează și obiectivele cercetării de față. Acestea ar fi următoarele:

- alcătuirea, în urma cercetării bibliografice și de teren, a unei evidențe cât mai complete a transformărilor pe care le-a suferit arealul de studiu (zona centrală a orașului Satu Mare) în perioada de studiu (perioada postbelică). Prin „transformare” (a zonei centrale) se înțelege, aici, orice intervenție de natură arhitecturală sau urbanistică, deci orice intervenție la nivel de fond construit sau spațiu amenajat – oricât de amplă sau de redusă ar fi, din punct de vedere al anvergurii, această intervenție. În acest sens, se califică drept „transformări” cel puțin următoarele tipuri de evenimente: realizarea unor construcții noi, dispariția unor construcții (prin desființare sau demolare), modificări ale unor construcții ce sunt vizibile din spațiul public (ca, de exemplu, modificări la nivelul decorației de fațadă), modificări ale tramei stradale și ale parcelarului. Acest obiectiv înseamnă, practic, alcătuirea unei istorii cât mai complete a evenimentelor de construire și amenajare de spațiu din zona centrală a orașului Satu Mare, în perioada postbelică;

- comentarea, din punct de vedere identitar, a transformărilor detectate la nivelul zonei de studiu, în perioada de studiu. O astfel de comentare vizează o punere în discuție a aspectelor cu încărcătură identitară, implicate în respectivele transformări. Printre aceste aspecte s-ar regăsi: semnificații și valențe identitare ale unor transformări, elemente de retorică identitară implicate în unele transformări, asocieri de natură identitară între unele transformări și anumite entități (grupuri de indivizi, ideologii, curente, perioade istorice, locuri etc.);

- conturarea, în raport cu respectivul comentariu identitar al transformărilor din zona de studiu în perioada de studiu, a unor elemente concrete (în sensul de obiecte fizice, materiale) ce pot fi catalogate drept „elemente identitare” și care, astfel, să fie purtătoare ale unor mesaje și valențe identitare;

- detectarea, marcarea, vizualizarea și comentarea unor „elemente identitare” cât mai relevante și mai consistente în ceea ce privește încărcătura lor identitară în raport cu anumite entități (fie ele grupuri de indivizi, ideologii, curente, perioade istorice, locuri etc.);

- aprecierea încărcăturii identitare și a reprezentativității unor elemente componente ale zonei de studiu ce pot fi calificate drept „elemente identitare”, prin măsurarea gradului de atașament al unor indivizi și grupuri de indivizi față de respectivele elemente (ca de exemplu

biserici, clădiri publice, spații publice de tip piață urbană, turnuri, ansambluri urbane, subzone ale zonei de studiu etc.). Acest obiectiv se situează, în mod consistent, într-o arie tematică aferentă domeniului științelor socio-umaniste. Pentru realizarea sa este avută în vedere atât o cercetare bibliografică a unor mărturii relevante în acest sens (mărturii ce pot fi întâlnite, de exemplu, în presa locală, prin articole de presă care consemnează elemente reprezentative ale mentalului colectiv), cât și inițierea, de către autor, a unei anchete sociologice, construite pe baza unui set de întrebări elaborate în vederea abordării acestei chestiuni cu relevanță identitară (anume ideea de „atașament” al unor subiecți în raport cu unele elemente ale spațiului construit și amenajat).

Metodologie

Din punct de vedere metodologic, studiul de față a fost abordat și realizat între câteva coordonate ce vor fi prezentate și explicitate în cele ce urmează. Aceste **coordonate/aspecte/repere metodologice ale studiului**, notate aici de la M1 la M7, ar fi:

M1. Având în vedere tema aleasă și titlul tezei, s-a considerat ca fiind adecvată **o separare, la nivelul structurii lucrării, a discuției la nivelul orașului Satu Mare de o discuție mai generală, realizată la nivel național, pentru întregul teritoriu al României.** S-a considerat, în acest sens, că pentru studierea situației particulare din orașul Satu Mare ar fi nevoie de cunoașterea, ca element de context, a situației mai generale, de la nivel național – în așa fel încât particularitatea situației de la Satu Mare să poată fi apreciată din perspectiva unui context mai larg, ca parte a unei conjuncturi de mai mare anvergură (și nu ca un caz aparent singular, izolat de context sau indiferent la context). În consecință, s-a ales ca prezentarea situației la nivel național să fie făcută la începutul lucrării, iar prezentarea situației de la Satu Mare să urmeze după aceasta (deci după fixarea aspectelor de context general).

Decizia privind structurarea, în acest fel, a unei mari părți a lucrării, se bazează atât pe **structura de bază a machetei tezei de doctorat din cadrul UTCN⁴**, cât și pe **ansamblul de indicații și de sugestii menționate în ghidul orientativ de elaborare a tezei de doctorat din cadrul UTCN⁵**. Astfel, discuția despre situația la nivel național a fost asociată cu așa-numita „**parte generală**” din ghidul orientativ de elaborare a tezei, iar discuția despre situația de la Satu Mare a fost asociată cu așa-numita „**parte specifică**” din cadrul aceluiași ghid. De asemenea, cercetarea a cuprins și inițierea unei anchete sociologice, cu date colectate prin intermediul unui chestionar, pentru situația de la Satu Mare – iar această parte a lucrării a fost asociată cu așa-numita „**parte experimentală**” din ghidul orientativ de elaborare a tezei.

Apoi, făcând apel la terminologia utilizată în aceleași două repere de elaborare a tezei de doctorat în cadrul UTCN, discuția despre situația la nivel național (adică „partea generală”) a fost asociată sintagmei de „**stadiul actual al cunoașterii**”, iar discuția despre situația de la Satu Mare (adică „partea specifică”) și, respectiv, ancheta sociologică referitoare tot la Satu Mare (adică „partea experimentală”) au fost grupate sub cupola sintagmei de „**contribuția personală**”. Conținutul lucrării a fost organizat, structurat și segmentat în consecință.

⁴ Mai exact: *Machetă Teză de doctorat UTCN_2021*, accesibilă la <http://iosud.utcluj.ro/sustinerea-tezei-de-doctorat.html> (accesat 2 iunie 2022).

⁵ Mai exact: *Ghid de elaborare a tezei de doctorat UTCN_2019-2020*, accesibil la <http://iosud.utcluj.ro/sustinerea-tezei-de-doctorat.html> (accesat 2 iunie 2022).

Practic, discuția despre situația de la Satu Mare reprezintă atât punctul principal de interes al lucrării (din punct de vedere tematic), cât și secțiunea de lucrare ce concentrează cea mai mare parte din contribuția personală a autorului – întreaga lucrare fiind structurată în acest sens.

M2. Pe întreaga durată a procesului de cercetare, dar mai ales în partea de început a acestuia, atenția s-a concentrat, în primul rând, asupra unei documentări globale și specifice în raport cu tema de cercetare, anume „elemente identitare în transformările zonei centrale a orașului Satu Mare, în perioada postbelică”. Această documentare, preponderent bibliografică, s-a constituit în baza de natură istorică, faptică, teoretică și conceptuală a cercetării. Ea a cuprins, printre altele:

- identificarea și parcurgerea unor referințe bibliografice apreciate, în mod critic, ca fiind semnificative pentru tema de studiu. În acest sens au fost consultate și studiate o serie de publicații (cărți, articole etc.) care au atins, direct sau indirect, tema cercetării;

- cercetarea unor arhive publice și private, precum cea a Muzeului Județean Satu Mare (arhivă publică) sau cea a lui Sándor Muhi (arhivă privată);

- contactarea unor instituții și autorități ale statului român în vederea obținerii de material documentar relevant pentru cercetare (Muzeul Județean Satu Mare, Biblioteca Județeană Satu Mare, Primăria Municipiului Satu Mare, Oficiul de Cadastru și Publicitate Imobiliară Satu Mare);

- cercetare de teren, în raport cu tema de studiu;

- realizarea unor interviuri, atât în persoană, cât și în regim online/virtual, în vederea obținerii unor date și opinii necesare cercetării. Printre persoanele contactate și intervievate ar fi de menționat, cel puțin: Sándor Muhi (personalitate marcantă a comunității sătmărene, profesor, grafician și scriitor, autor de cărți, albume, mici monografii, studii și articole, posesor al unei arhive extinse de imagini istorice din Satu Mare), Ludovic Gyüre (arhitect ce a jucat un rol consistent în proiectarea și execuția centrului civic din Satu Mare, director al Casei de Cultură a Sindicatelor din Satu Mare pentru aproximativ 25 de ani), Aurelian Gheorghiu (fost arhitect-șef al Municipiului Satu Mare, posesor al unei arhive de planuri vechi și actuale ale orașului, respectiv autor al unor studii privind istoria urbană și evoluția urbanistică a orașului Satu Mare), sau Norbert Lorincz (muzeograf în cadrul Muzeului Județean Satu Mare).

M3. Parcurgerea materialului documentar (aspect abordat la M2) a condus, mai departe, către o etapă a procesului de cercetare care s-a axat mai ales pe corelarea și prelucrarea respectivelor informații, date și idei ce au rezultat, în mod direct, din activitatea/procesul de documentare (aspecte istorice, teoretice, conceptuale etc.).

Această corelare și prelucrare s-a realizat în cheie critică și selectivă, în raport cu tema specifică de cercetare. În urma acestui proces a rezultat cea mai mare parte a corpului lucrării. Astfel, ca rezultat al acestei abordări metodologice, textul lucrării s-a conturat ca o asamblare particulară, în raport cu tema de cercetare, a tuturor informațiilor, datelor și ideilor rezultate în urma etapei de documentare. Pe lângă această ordonare/sistematizare a informației documentare în raport cu tema de cercetare, într-o înlănțuire de idei ce s-a dorit a fi logică și coerentă din mai multe puncte de vedere (conceptual, istoric, cronologic etc.), s-a realizat și o interpretare a rezultatelor etapei de documentare. Această interpretare a condus, printre altele, la formularea unor idei proprii autorului, în lucrare. În consecință, o mare parte a textului lucrării este o trecere prin filtrul critic al autorului, în raport cu tema de cercetare, a materialului documentar parcurs. Aportul autorului se regăsește, așadar, atât în ceea ce privește ordonarea/sistematizarea materialului documentar în raport cu tema cercetării, cât

și în ceea ce privește formularea unor interpretări critice în raport cu diverse elemente de material documentar.

M4. Având în vedere **constituirea temei de cercetare, conform titlului, ca o asociere între o parte de documentare mai concretă** (anume subiectul reprezentat de „transformările zonei centrale a orașului Satu Mare, în perioada postbelică”) **și respectiv o parte mai puțin concretă, de interpretare critică a acestor aspecte mai concrete** (anume chestiunea „elementelor identitare”), metoda de lucru a presupus, în primul rând, ca fundament, studiul transformărilor prin care a trecut zona centrală a orașului Satu Mare, în perioada postbelică (adică partea mai concretă). Odată conturat acest fundament istoric și faptic mai concret, el a devenit materie primă pentru partea de interpretare critică aferentă temei identitare – în vederea detectării unor „elemente identitare” asociate acestor „transformări ale zonei centrale a orașului Satu Mare, în perioada postbelică”. Din această perspectivă metodologică, **discuția despre „elemente identitare” s-a conturat, cu precădere, în trena studiului transformărilor prin care a trecut zona centrală a orașului Satu Mare, în perioada postbelică.**

M5. În ceea ce privește **studiul transformărilor prin care a trecut zona centrală a orașului Satu Mare, în perioada postbelică**, acesta s-a realizat pe mai multe căi:

- identificarea (din diverse surse, pe diverse căi), pe cât posibil, a tuturor intervențiilor asupra țesutului urban și asupra fondului construit ce au avut loc în zona centrală a orașului Satu Mare, în perioada postbelică. Printre tipurile de intervenții urmărite, cu impact transformator asupra zonei de studiu, s-au numărat atât intervențiile asupra spațiului construit (prin demolări de construcții, prin realizarea de construcții noi, sau prin modificări ale unor construcții), cât și intervențiile asupra spațiului neconstruit (la nivel de tramă stradală, scuaruri, piețe, spații verzi, alte tipuri de spații deschise și de spații publice etc.). Având în vedere că aceste intervenții au produs transformări ale zonei centrale, identificarea lor cât mai completă a reprezentat una dintre preocupările principale ale cercetării;

- realizarea unei sistematizări cronologice, în text, a evenimentelor edilitare producătoare de transformări în zona centrală a orașului Satu Mare, în perioada de studiu;

- realizarea a două planșe de specialitate, relativ ample și detaliate, al căror scop principal a fost acela de a ilustra, în plan, toate transformările identificate prin cercetare, în zona de studiu și în perioada de studiu. În aceste planșe au fost figurate, printre altele, vechimea fondului construit și vechimea tramei stradale din zona de studiu – dar și alte elemente care au fost apreciate, în mod critic, ca fiind relevante (inclusiv din punct de vedere identitar) pentru transformările prin care a trecut zona centrală a orașului Satu Mare de-a lungul timpului. A rezultat, astfel, în raport cu zona de studiu, o planșă intitulată „Vechimea fondului construit în zona de studiu”, respectiv o planșă intitulată „Analiza structurii zonei centrale”;

- studierea, prin extensie, a întregii istorii a orașului Satu Mare – cu o aplecare preponderentă asupra evoluției în timp a orașului (și în mod special a zonei sale centrale) la nivel de structură urbană. Această studiere s-a realizat datorită necesității de a contextualiza transformările din perioada postbelică în raport cu situația existentă la momentul producerii respectivelor transformări. În acest sens, s-a apreciat ca fiind utilă conștientizarea situației de la începutul perioadei postbelice, iar pentru conturarea acesteia s-a ajuns la o studiere a întregii istorii a orașului. Această conștientizare a situației de la începutul perioadei postbelice a fost utilă, pe de o parte, din perspectiva studiului istoric al transformărilor din zona de studiu – deci pentru a putea identifica și a marca intervențiile postbelice care au fost realizate, în mod firesc, în raport cu o situație existentă. Pe de altă parte, ea a fost utilă și din perspectiva

discuției de natură identitară – acolo unde comentariul critic, de natură identitară, în raport cu aceste transformări, s-a bazat (în mare parte) pe realizarea unor comparații (cu implicații și aprecieri de natură identitară) între situația nouă și respectiv situația veche (pe care situația nouă o înlocuia sau o altera). În mod concret, acest studiu al evoluției orașului Satu Mare în raport cu tema cercetării s-a bazat atât pe prelucrarea informațiilor concrete istorice (extrase din diverse lucrări istorice, monografii ș.a.), cât și pe analiza planurilor istorice ale orașului (unde s-au putut urmări mai ales transformările la nivel de structură urbană);

- completarea datelor și a informațiilor obținute pe cale documentară cu unele aprecieri personale obiective – atunci când acestea s-au dovedit a fi necesare pe fondul apariției și persistenței unor lacune în planul documentării formale (din cărți, articole, arhive, sau alte surse apreciate ca fiind relativ solide și precise). Un exemplu în acest sens a fost aprecierea vechimii unor clădiri din zona de studiu din Satu Mare, atunci când informații concrete despre data construcției unor astfel de clădiri nu au fost identificate în faza de documentare. De exemplu, cercetarea de teren în zona centrală a orașului Satu Mare a permis identificarea unui bloc de apartamente a cărui imagine de arhitectură a determinat încadrarea sa în categoria construcțiilor realizate în anii 1950, conform modelului estetic sovietic al așa-numitului „realism socialist”⁶. Având în vedere substratul și impactul identitar al unei astfel de apariții la nivel de imagine urbană, în acel moment istoric, această constatare s-a afirmat ca un element important în cadrul cercetării. Pe de altă parte, aparenta absență a acestui bloc din memoria colectivă, la Satu Mare, are unele implicații de natură identitară – inclusiv în raport cu eventuala apreciere critică, drept „element identitar”, a construcției în cauză.

M6. În ceea ce privește **discuția despre „elemente identitare”** (în raport cu „transformările zonei centrale a orașului Satu Mare, în perioada postbelică”), aceasta a **gravitat în jurul a ceea ce se poate aprecia ca fiind un „element identitar”**. În acest sens, s-a pus problema selectării, din toate elementele constituente ale zonei de studiu, a acelor elemente ce s-ar califica drept „elemente identitare” – aceasta fiind, de altfel, și una dintre finalitățile demersului. Prin urmare s-a ajuns la **realizarea unei selecții critice de elemente ale căror încărcătură și relevanță identitară au fost apreciate ca fiind considerabile, remarcabile sau marcante**. Aceste elemente au fost punctate și comentate pe parcursul lucrării, prin text (componenta scrisă) și imagine (componenta grafică).

De asemenea, această selecție de elemente calificabile drept „identitare” pentru arealul de studiu și pentru perioada de studiu a fost ilustrată/marcată și la nivel de plan, anume pe un plan al zonei centrale a orașului Satu Mare. A rezultat, astfel, o planșă de sinteză intitulată „Elemente identitare în zona de studiu”. Ar fi de precizat, aici, că selecția aspectelor și a elementelor alese pentru a fi puse în discuție (în defavoarea altora, în text și imagine) a fost una de natură critică, în raport cu relevanța identitară a acestora.

Nu în ultimul rând, un alt aspect de natură metodologică ce a influențat desfășurarea cercetării și construcția, în consecință, a tezei, a fost **urmărirea priorității a acelor aspecte identitare implicate în operațiunile concret modelatoare ale spațiului, în perioada de**

⁶ Având în vedere că blocul nu a fost identificat, în cadrul documentării formale, în nicio sursă – și că, mai mult decât atât, acesta nu a fost menționat de nici una dintre persoanele intervievate în cadrul studiului (printre care și arhitecți) – încadrarea acestuia la categoria intervențiilor din anii 1950 s-a putut face, în contextul dat, în urma studiului de teren, ca rezultat al interpretării imaginii de arhitectură în raport cu modelele estetice și cu elementele de limbaj arhitectural tipice diverselor modele estetice practicate în perioada de studiu (realism socialist, modernism socialist, brutalism, postmodernism, arhitectură „cu specific național” etc.). În mod concret, decorația de fațadă cu motive neoclasiche, alături de compoziția volumetrică de ansamblu, plus alte câteva criterii de natura arhitecturală și compozițională, au condus către concluzia că acest bloc a fost realizat în anii 1950. El este, astfel, un exponent al realismului socialist în arhitectură, la Satu Mare, în zona centrală.

studiu – în ideea de a evidenția așa-numite „elemente identitare” în raport cu efectivele „transformări” ale zonei centrale a orașului Satu Mare, în perioada postbelică. În acest fel s-a putut urmări, într-un mod relativ riguros, titlul lucrării. S-au conturat, pe această cale, două categorii de elemente identitare: cele implicate în transformări în perioada de studiu, respectiv cele care nu au suferit totuși modificări/transformări vizibile în această perioadă (aici fiind vorba, mai ales, de monumente istorice conservate/restaurate, fără modificări semnificative, în perioada studiată). Dacă accentul s-a pus, în lucrare, în raport cu titlul său, pe elementele identitare asociabile cu transformări ale zonei de studiu în perioada de studiu, nevoia de a contextualiza transformările și de a le aprecia încărcătura identitară în raport cu situația existentă de dinainte de acestea a condus la dezvoltarea unei discuții și despre elemente identitare relativ stabile (în timp și spațiu) ale zonei de studiu, precum monumentele istorice.

Luată împreună, aceste două categorii se apropie, într-o suprapunere aproximativă dar nu totală, de ceea ce s-ar putea numi **„valori” ale spațiului (urban) studiat** – aceasta în vederea conturării și a aplicării, ca finalitate operativă, a unor eventuale strategii de intervenție contemporană, în zona studiată, în raport cu „valorile” identificate, în contextul unei eventuale necesități sau oportunități privind protejarea și punerea în valoare a respectivelor elemente apreciate ca fiind importante prin prisma relevanței lor identitare. Desigur, discuția teoretică despre identitate și elemente identitare în raport cu alte aspecte și concepte teoretice – precum ideea de „monument istoric”, cea de „patrimoniu” (material sau imaterial), cea de „valori” (ale unui spațiu sau ale unei comunități), cea de „reper” (urban, al unei zone, al unei comunități etc.) – este una complexă. Lucrarea de față a atins, adesea parțial, anumite fațete ale acestei chestiuni teoretice complexe, ce s-a dovedit a fi relativ dificil de tranșat sau de abordat din punct de vedere formal.

În acest context, în condițiile acestor limitări, **în planșa de sinteză despre elemente identitare s-a lucrat cu următoarele categorii de elemente identitare:**

- clădiri: o mare parte din monumentele istorice, dar și unele clădiri (mai remarcabile și mai reprezentative) construite în perioada postbelică;
- porțiuni de clădiri (adică subsansambluri volumetrice, elemente arhitecturale și detalii ale unor clădiri), ca de exemplu turnuri de biserici (cu rol de „reper” ale spațiului urban, accente de înălțime sau dominante gabaritice);
- zone ale orașului, alcătuite din spațiu construit și/sau neconstruit (printre care grupări de clădiri, ansambluri urbane, sau spații publice de tip „piață”);
- străzi, bulevarde, artere și axe urbane principale ale orașului și ale zonei sale centrale, cu poziție dominantă în cadrul texturii urbane și cu rol structurant în cadrul organismului urban, respectiv cu relevanță pentru memoria orașului;
- statui, monumente de for public, fântâni și alte elemente spațiale similare.

Prin comparație, conceptul de „hărți mentale” – dezvoltat de către Kevin Lynch, în cadrul lucrării sale *The Image of the City*, ca instrument de orientare în spațiu și ca metodă de abstractizare a percepției spațiului – lucrează cu „artere/căi/parcursuri”, „noduri/intersecții/piețe”, „zone/sectoare/cartiere”, „marginii/limite” și respectiv „reper”. Dacă, la Kevin Lynch, „hărțile mentale” pot fi considerate drept niște dimensiuni antropologice ale imaginarului, „elementele identitare” ar fi, oarecum similar și cel puțin parțial, niște dimensiuni antropologice ale atașamentului față de arhitectură și oraș.

M7. În cadrul discuției despre identitate și despre „elemente identitare” s-a afirmat și o aparentă **necesitate de teoretizare a sintagmei-cheie „elemente identitare”** – sintagmă ce intră în componența titlului lucrării. În încercarea de a transpune, în sfera arhitecturii și urbanismului, un concept ce evoluează cu precădere în sfera științelor socio-umaniste, s-a

lucrat în mod special cu această sintagmă de „element identitar” – o sintagmă care, prin vehicularea termenului „element”, conține o anumită valență de concret, care a fost considerată ca fiind oportună pentru o discuție particulară domeniului arhitecturii și urbanismului (acolo unde aspectele concrete sunt oarecum specifice și utile). În acest sens, **prin „element identitar” s-a înțeles, în lucrarea de față, orice element component al unui spațiu urban ce transmite un anumit mesaj identitar și care are, astfel, o anumită încărcătură, valență, veleitate sau relevanță identitară pentru o anumită entitate precum o comunitate, un loc, o perioadă istorică, o ideologie, un curent artistic etc.**

Din această perspectivă, **un element identitar este caracterizat prin atributul de reprezentativitate în raport cu o astfel de entitate (individ, grup de indivizi, comunitate etc.). El este asociat cu o astfel de entitate. Prin el se identifică o astfel de entitate** – iar aceasta îl face, la nivelul unei discuții de factură lingvistică, întocmai un element „identitar” (pentru că o entitate se „identifică” anume cu el). Ca element component al unui spațiu urban (în speță zona centrală a unui oraș), un element identitar poate fi, în mod concret (adică la nivel palpabil, fizic, material): o clădire, o porțiune dintr-o clădire, un grup/ansamblu de clădiri (ce cuprinde deopotrivă spațiu construit și neconstruit), un spațiu public, un monument de for public, sau orice alt tip de element material ce intră în componența aceluia spațiu urban și căruia i se poate identifica o anumită relevanță identitară în raport cu o entitate.

Desigur, se poate argumenta că un element identitar ar putea fi și un element de factură imaterială sau intangibilă (precum o idee, un concept, o expresie, o noțiune sau o tradiție cu o anumită relevanță identitară) – făcând aici paralela cu noțiunile complementare de patrimoniu (cultural) „material” și „imaterial”, „mobil” și „imobil”, sau „tangibil” și „intangibil”. Cum tradiția măștișorului, doina, transhumanța sau ceramica tradițională de Horezu sunt elemente de patrimoniu cultural imaterial pentru România⁷, și sintagma/lozinca „ridicarea nivelului cultural al maselor” (idee impregnată în multitudinea de așa-numite „case de cultură”) poate fi apreciată ca fiind un element identitar de natură imaterială (ce se exprimă însă și în formă materială, în arhitectură) al perioadei postbelice, în România. De asemenea, ideea de „partid-stat” sau de contopire dintre partid și stat/administrație – idee impregnată în programul de arhitectură cunoscut sub denumirea de „sediul politico-administrativ” – poate fi apreciată, de asemenea, drept un element identitar imaterial (ce are însă și o exprimare/manifestare de natură materială) al perioadei postbelice, în România.

Fără a ignora valența imaterială sau intangibilă ce poate așadar caracteriza, în principiu, noțiunea de „element identitar”, lucrarea de față s-a concentrat totuși pe valența materială și tangibilă a noțiunii – și în mod special pe clădiri, porțiuni de clădiri (subansambluri volumetrice, detalii, elemente de decorație) și ansambluri urbane. În acest sens, **s-au putut aprecia/califica, în mod critic, drept „elemente identitare”, printre altele, următoarele elemente constituente ale zonei centrale a orașului Satu Mare:**

- ansamblul urban cunoscut drept „Centrul Nou” sau „Centrul Civic” (realizat pe parcursul anilor 1970 și 1980 ai perioadei postbelice): probabil cea mai pregnantă și mai reprezentativă marcă urbană (ca suprafață, gabarit, anvergură și imagine) a perioadei postbelice și/sau a perioadei așa-zis „comuniste”, la Satu Mare;

⁷ Sursa: Institutul Național al Patrimoniului, „Inventarul elementelor vii de patrimoniu cultural imaterial”, <https://patrimoniu.ro/patrimoniu-imaterial/inventarul-elementelor-vii-de-patrimoniu-cultural-imaterial> (accesat 26 mai 2022).

- ansamblul urban „Piața Libertății” (clasat ca monument istoric categoria A în „Lista Monumentelor Istorice”⁸): principalul spațiu public, de tip piață urbană încadrată de fronturi de clădiri, al așa-zisului „Centru Vechi” al orașului (adică al acelei porțiuni din zona centrală unde s-a conservat, în mare parte, fără intervenții considerabile în perioada postbelică, fondul construit vechi și țesutul urban vechi);

- Palatul Administrativ din „Centrul Nou” (relevant de menționat și sub titulatura sa originală, anume cea de „Sediul Politico-Administrativ”): piesa principală (ca obiect de arhitectură) din Centrul Civic, principalul reper de înălțime al zonei centrale (și probabil al întregului oraș), probabil cea mai vizibilă construcție realizată în perioada postbelică în zona centrală, respectiv reper (cu sensul de „exponent”) de prim rang al „esteticii specificului național” în arhitectura românească postbelică;

- Casa de Cultură a Sindicatelor și Magazinul Universal „Someșul” din Centrul Civic: alte două construcții emblematice ale perioadei așa-zis „comuniste”;

- Templul Mare: principalul lăcaș de cult al comunității evreiești din oraș, apreciabil drept principalul reper identitar al culturii iudaice și al cultului mozaic la Satu Mare;

- Bulevardul Vasile Lucaciu: un spațiu public de tip esplanadă verde, amenajat pe un tronson al unui braț dezafectat al râului Someș. Acest spațiu este apreciabil drept „element identitar” cel puțin prin prisma faptului că păstrează memoria acestui braț dezafectat al râului.

Exemplele de mai sus reprezintă doar o mică parte din elementele constituente ale zonei centrale ce au fost apreciate/catalogate, în cadrul lucrării, drept „elemente identitare”. În acest sens, în planșa de sinteză despre elemente identitare (menționată la punctul M6 și intitulată „Elemente identitare în zona de studiu”) sunt marcate circa șaptezeci de elemente considerate „identitare”. Dintre acestea, cele șase elemente identitare menționate aici, în cadrul metodologiei, au fost alese în primul rând datorită relevanței lor. Scopul principal al enumerării acestor șase exemple de elemente identitare este de a oferi o mostră reprezentativă a modului de selecție și argumentare (sumară) a elementelor identitare alese a fi catalogate, ca atare, în lucrare. Textul lucrării este mai detaliat, în acest sens.

Pe de altă parte, nu înseamnă că cele circa șaptezeci de elemente identitare marcate pe planșa de sinteză despre elemente identitare sunt singurele elemente constituente ale zonei centrale ce s-ar califica, conform viziunii lucrării de față, drept elemente identitare. Ele sunt, de fapt, o selecție reprezentativă de elemente identitare – adică o selecție de elemente identitare apreciate ca având o reprezentativitate, o vizibilitate și o forță de sugestie (din punct de vedere identitar) consistentă. În acest sens, la extrem, din punct de vedere cel puțin teoretic, orice element constituent al zonei de studiu s-ar putea califica, în raport cu o anumită entitate, dintr-un anumit punct de vedere, drept element identitar. De exemplu, orice casă din zona de studiu s-ar putea califica, drept element identitar, cel puțin pentru proprietarii/locatarii săi, sau pentru arhitectul care a proiectat-o (dacă acesta a existat sau există). Ea poate fi, eventual, apreciată drept element identitar și pentru proprietari mai vechi (dacă aceștia au existat), sau pentru o familie extinsă, sau pentru diverse grupuri de indivizi ale căror destine sunt legate, într-o anumită măsură, de respectiva casă. Mai mult, dacă respectiva casă este încadrabilă într-un curent stilistic (de exemplu Secession), ea poate fi apreciată ca fiind un element identitar pentru acel curent – tocmai pentru că este un exponent al respectivei identități stilistice.

Totuși, studiul de față nu și-a propus să discute valențele identitare ale tuturor elementelor constituente ale zonei de studiu (fie ele case, alte construcții, grupuri de

⁸ Vezi: Ministerul Culturii, „Lista Monumentelor Istorice 2015 – județul Satu Mare”, *Monitorul Oficial al României*, partea I, nr. 113 bis (15 februarie 2016).

construcții etc.) și, pe această cale, nu s-a ajuns în scenariul de a califica practic toate elementele constituente ale zonei de studiu (sau cel puțin o mare parte a acestora) drept „elemente identitare” dintr-un anumit punct de vedere, în raport cu o anumită entitate. Acesta ar fi, și el, un aspect de natură metodologică. De exemplu, „casa Muhi” (consemnată ca atare, sub acest nume, în „Lista Monumentelor Istorice” din anul 2015, ca monument istoric categorie B) nu face parte din lista celor circa șaptezeci de elemente identitare ce au fost marcate, în plan, în planșa de sinteză despre elemente identitare – deși se află în zona centrală a orașului și, cel puțin prin prisma statutului de monument istoric, are o anumită relevanță identitară pentru oraș, pentru comunitate. Cu toate acestea, s-a considerat că relevanța identitară a acestei case este, totuși, relativ redusă în comparație cu cea aferentă altor elemente constituente ale zonei centrale – astfel că ea nu a fost selectată pentru a fi marcată pe planșa de sinteză despre elemente identitare.

În raport cu aceste aspecte privind selectarea sau nu a unor elemente constituente ale zonei de studiu drept „elemente identitare”, ar fi de precizat că **studiul și-a propus, în primul rând, să identifice și să discute cele mai reprezentative și mai remarcabile elemente identitare ale zonei de studiu** – cu o aplecare particulară, conform titlului, asupra acelor elemente identitare implicate în transformările zonei de studiu (zona centrală a orașului Satu Mare), în perioada de studiu (postbelică). În acest sens, Centrul Civic (ca ansamblu urban) este un reper de prim rang al listei de „elemente identitare în transformările zonei centrale a orașului Satu Mare, în perioada postbelică” – având în vedere că apariția acestuia s-a produs printr-o transformare radicală a sitului pe care a fost amplasat. De asemenea, sediul politico-administrativ din acest centru civic este și el un reper de prim rang al listei, la categoria „clădiri”.

Un alt exemplu elocvent în acest sens este un bloc de factură realist-socialistă de pe strada Ștefan cel Mare, colț cu strada Marsilia. Acesta a fost selectat drept „element identitar” din mai multe considerente. Pe de o parte, acesta este unul dintre primele blocuri mai mari care s-au construit în zona centrală în perioada postbelică (deci se poate aprecia că edificarea sa a fost un eveniment cu o anumită încărcătură identitară de „nou”). De asemenea, anumite caracteristici arhitecturale (precum gabaritul sau tratarea decorativă) îl recomandă pentru statutul de cel mai reprezentativ exponent, în zona centrală, al modelului estetic al realismului-socialist – un model estetic de import sovietic ce poartă, în viziunea autorului prezentului studiu, o dimensiune identitară relativ puternică, ca marcă a colonizării culturale sovietice a spațiului românesc, la începutul perioadei postbelice.

În raport cu aceste exemple, a căror selecție s-a încercat a fi, aici, explicitată din punct de vedere al fundamentelor pentru selecția lor drept „elemente identitare”, ar fi de precizat că nu toate clădirile și blocurile construite în perioada așa-zis „comunistă” au fost considerate, în lucrare, drept „elemente identitare” – deși toate poartă, într-o anumită măsură, o încărcătură identitară. În textul lucrării însă, s-a putut puncta relevanța lor identitară, ca grup.

De asemenea, lucrarea a scos în evidență și unele elemente apreciate ca fiind identitare în raport cu „transformările zonei centrale” dar care, între timp, au dispărut. Un exemplu în acest sens ar fi Monumentul Ostașului Sovietic – un monument de for public încoronat cu o stea sovietică, implantat la începutul perioadei postbelice în principalul spațiu public al zonei centrale (anume actuala Piața Libertății). Deși acest monument a fost înlăturat la începutul perioadei postdecembriste, el a fost apreciat (în cadrul lucrării de față) drept „element identitar” întrucât a purtat un mesaj identitar de apartenență la lumea și cultura sovietică, fiind implantat în spațiu ca un vector de retorică identitară, pe filieră politică. S-a apreciat că amplasarea sa, în chiar centrul de greutate al zonei centrale, în principalul spațiu public al orașului, pe un loc unde se aflase anterior o statuie a lui Vasile Lucaciu, a produs o transformare relativ vizibilă (și considerabilă) a imaginii respectivului spațiu public

component al zonei centrale, prin înlocuirea imaginii lui Vasile Lucaciu cu cea a ostașului sovietic și a stelei sovietice – un act așadar de „transformare”, cu implicații identitare importante, ce a antrenat anumite elemente catalogabile drept „identitare” (Monumentul Ostașului Sovietic, steaua sovietică din vârful acestuia, respectiv statuia lui Vasile Lucaciu). În prezent, pe amplasamentul eliberat în urma demontării Monumentul Ostașului Sovietic se află, reînaltată pe situl său original, statuia lui Vasile Lucaciu – iar toate aceste evenimente au fost abordate și comentate, în lucrare, dintr-o perspectivă identitară.

M8. În ceea ce privește selecția, din mulțimea tuturor elementelor constituate ale zonei centrale, a acelor elemente catalogabile drept „identitare”, s-au avut în vedere (într-o manieră mai mult sau mai puțin conștientizată) mai multe **criterii de selecție** – adică proprietăți ale respectivelor elemente (fie ele clădiri, porțiuni de clădiri, ansambluri urbane ș.a.) care să justifice catalogarea lor drept „elemente identitare”, în contextul încercării de teoretizare și de definire a sintagmei „element identitar” (discutată la M6 și M7). Dintre criteriile avute în vedere s-au remarcat mai ales:

- calitatea de reper (în sens fizic, concret, material) a elementului, la nivel urban, și respectiv gradul său de vizibilitate (adică forța acestei calități de reper). Acest criteriu se află în sialul noțiunii de „reper” din „hărțile mentale” ale lui Kevin Lynch și este dependent, printre altele, de scara obiectului, de gabaritul său, de înălțimea sa, de relația dimensională și volumetrică în care acesta se află în raport cu construcțiile vecine și cu spațiul din proximitatea sa, de gradul de punere în valoare a elementului din punct de vedere al perspectivelor urbane etc;

- calitatea de reper (în sens de „exemplu reprezentativ”) a elementului în raport cu o entitate relevantă pentru tema prezentului studiu (ca de exemplu „realismul socialist” sau „estetica specificului național”), respectiv gradul de relevanță al elementului-reper pentru acea entitate. Acest criteriu poate fi numit și „reprezentativitate”, respectiv grad/nivel de reprezentativitate (adică forța factorului de reprezentativitate);

- gradul de atașament uman (al unei comunități, al unei părți a unei comunități, al unui individ) față respectivul element;

- simpla notorietate a elementului, respectiv gradul de notorietate a acestuia (la nivel de mental colectiv, comunitate, parte a comunității etc.).

Pe undeva, astfel de criterii de selecție a elementelor identitare se aseamănă cu criteriile de selecție a monumentelor istorice (vechime, valoare artistică, valoare memorialistică etc.). De exemplu, criteriul de vechime sau cel de valoare memorialistică (ce contribuie la clasarea unei clădiri drept monument istoric) pot contribui și la aprecierea unei clădiri drept „element identitar” pentru o comunitate – întrucât vechimea și valoarea memorialistică au potențialul de a influența gradul de atașament uman față de respectiva clădire (aceasta, desigur, în funcție de nivelul de la care vechimea și valoarea memorialistică sunt de fapt cunoscute, conștientizate, apreciate, apropiate și asumate de către factorul uman).

Prezentare succintă a conținutului capitolelor tezei

Conform celor enunțate la punctul M1 din „Metodologie”, lucrarea de față este structurată în trei părți: „partea generală”, „partea specifică” și „partea experimentală”. Aceste trei părți ale lucrării sunt grupate în raport cu cele două sintagme-cheie ce sunt vehiculate atât în macheta tezei de doctorat din cadrul UTCN, cât și în ghidul orientativ de elaborare a tezei de doctorat din cadrul UTCN, pentru structurarea și împărțirea tezei în secțiuni componente: „stadiul actual al cunoașterii” și „contribuția personală”. În acest sens, pentru a

integra aceste sintagme-cheie în structura lucrării de față, „partea generală” a fost considerată ca „stadiul actual al cunoașterii”, iar „partea specifică” și „partea experimentală” au fost grupate sub cupola sintagmei de „contribuția personală”. În raport cu această structură macro a lucrării de față se dezvoltă capitolele tezei. Fiecare parte a lucrării conține câteva capitole.

Astfel, „partea generală”, în care este discutată situația la nivel național, pe întreg teritoriul României – deci unde discuția este, practic, despre „elemente identitare în transformările zonelor centrale ale orașelor din România, în perioada postbelică” – este alcătuită din două capitole. Aceste două capitole corespund celor două subperioade în care s-a ales a fi împărțită perioada de studiu, anume perioada postbelică. Cele două subperioade sunt „perioada comunistă” (1944-1989) și „perioada postcomunistă” (1989-prezent), iar numele celor două capitole ale părții generale preiau aceste sintagme.

În acest sens, pe de o parte, **capitolul 1** al tezei este dedicat situației la nivel național, pe întreg teritoriul României, în perioada comunistă (1944-1989). În cadrul capitolului 1 se dezvoltă, astfel, o discuție despre elemente identitare în transformările zonelor centrale ale orașelor din România, în perioada comunistă (1944-1989). Mai departe, acest interval de timp catalogat drept „perioada comunistă”, adică perioada 1944-1989, este împărțit în două părți: perioada 1944-1965 și respectiv perioada 1965-1989 (așa-numita „Epocă de Aur” sau „Epoca Nicolae Ceaușescu”). Rezultă, pe această cale, în cadrul capitolului 1, două subcapitole ce tratează situația în cadrul celor două intervale de timp menționate. La nivelul întregului capitol 1, această discuție despre elemente identitare în raport cu transformările prin care au trecut zonele centrale ale orașelor din România în perioada comunistă atinge, printre altele, aspecte precum: reconstrucția postbelică, apariția de simboluri și mărci identitare ale culturii sovietice pe unele clădiri (stele sovietice, portrete ale unor personalități, lozinci etc.), realismul socialist și cvartalele, modernismul socialist, așa-numita „arhitectură cu specific național”, centre civice, sedii politico-administrative, case de cultură, magazine universale, demolări, sistematizări etc.

Pe de altă parte, **capitolul 2** al tezei este dedicat situației la nivel național, pe întreg teritoriul României, în perioada postcomunistă (1989-prezent). În cadrul capitolului 2 se dezvoltă, astfel, o discuție despre elemente identitare în transformările zonelor centrale ale orașelor din România, în perioada postcomunistă. Sunt atinse, aici, aspecte precum: managementul construcțiilor și al spațiilor realizate în perioada comunistă, schimbări la nivelul identității vizuale a arhitecturii comerciale (cu trecerea de la „magazine universale” la „mall”-uri) etc.

După „partea generală”, urmează „partea specifică” a tezei, unde este discutată situația la nivelul orașului Satu Mare – deci unde discuția este, practic, despre „elemente identitare în transformările zonei centrale a orașului Satu Mare, în perioada postbelică”. Această „parte specifică” a tezei conține cinci capitole, numerotate în continuarea primelor două capitole din „partea generală”.

Astfel, **capitolul 3** deschide „partea specifică” a lucrării, propunând stabilirea și delimitarea zonei de studiu: zona centrală a orașului Satu Mare. Având în vedere că limitele zonei centrale a orașului Satu Mare nu au fost aceleași, întotdeauna, pe parcursul perioadei de studiu a cercetării de față (1944-prezent), stabilirea limitelor zonei de studiu s-a conturat ca o temă în sine, în cadrul cercetării. Un considerent luat în calcul, aici, a fost și tendința uzuală de expansiune, în timp, a zonei centrale a orașelor, pe fondul dezvoltării acestora. S-a conturat ca fiind oportun, pe această cale, ca „delimitarea zonei de studiu, în cadrul teritoriului orașului Satu Mare” să facă obiectul unui capitol în sine: acesta fiind capitolul de deschidere al „părții specifice”, respectiv capitolul 3 al tezei. Un alt argument în acest sens a fost relativa necesitate, în raport cu tema cercetării, de a aborda sensul noțiunii de „zonă centrală” (a unui oraș) – un

aspect cu influență în ceea ce privește sarcina selectării porțiunilor din oraș care să fie incluse, respectiv excluse, din zona de studiu.

În raport cu aspectele punctate în capitolul 3 al tezei s-a conturat, mai departe, pe fondul temei de cercetare, oportunitatea unui studiu de factură istorică la nivelul orașului Satu Mare, cu o concentrare a atenției asupra zonei sale centrale, de la momentul întemeierii localității și până la începutul perioadei de studiu a cercetării de față (anul 1944). Un astfel de studiu s-a considerat ca fiind oportun prin prisma potențialului său de a detecta și de a conștientiza acele situri și construcții ale zonei centrale care, pe fondul istoriei lor, au acumulat o relevanță și o anvergură identitară mai mare sau mai mică, din diverse puncte de vedere, în timp⁹. O astfel de conștientizare s-a considerat a fi utilă în efortul de apreciere a modului în care intervențiile din perioada de studiu (postbelică) s-au raportat la profilurile identitare ale diverselor situri și construcții din zona de studiu (zona centrală a orașului Satu Mare).

Pe aceste căi, din aceste considerente și în această ordine de idei, s-au conturat următoarele două capitole ale tezei: capitolul 4 și capitolul 5. Pe de o parte, **capitolul 4** este dedicat urmării, în timp, a transformărilor zonei centrale a orașului Satu Mare la nivel planimetric, prin studierea unor planuri istorice. Planurile istorice sunt, aici, principalul tip de documente studiate. Ele structurează, într-o ordine cronologică, întreg capitolul: de la cele mai vechi planuri istorice păstrate, până la cele mai noi. Analiza planurilor istorice urmărește, în primul rând, arealul actual al zonei centrale, dar și relațiile sale cu restul organismului urban și, astfel, prin extensie, întregul teritoriu al localității. Pe de altă parte, în continuarea capitolului 4, **capitolul 5** este un demers analitic, sintetic și de sistematizare a coordonatelor identitare ale zonei de studiu, respectiv ale elementelor sale componente (clădiri, spații etc.), la momentul de început al perioadei de studiu (perioada postbelică). Capitolul 5 este, astfel, un fel de radiografie identitară a zonei de studiu la intrarea în perioada de studiu, deci la începutul perioadei postbelice. El se constituie într-un efort de conturare a ceea ce poate fi numit drept „profilul identitar” al zonei centrale a orașului Satu Mare la începutul perioadei postbelice (sau la finalul perioadei interbelice), ca fond de lucru pentru intervențiile din perioada postbelică.

Capitolele 4 și 5 se conturează, astfel, drept capitole de context, al căror scop principal este să contextualizeze și să susțină discuția principală a tezei, care se dezvoltă în **capitolul 6**, anume: comentariul identitar al transformărilor prin care trece zona centrală ale orașului Satu Mare, în perioada postbelică. Prin prisma acestei tematici ale sale, ce are tendința de a se suprapune de altfel cu tematica întregii lucrări, capitolul 6 se afirmă drept cel mai amplu capitol al tezei, ca întindere. Structurarea și organizarea sa urmează aceeași metodă utilizată în partea generală a tezei: o prezentare cronologică a evenimentelor derulate pe parcursul perioadei de studiu și o împărțire, în acest sens, a perioadei de studiu în două subperioade, anume „perioada comunistă” (1944-1989) și „perioada postcomunistă” (1989-prezent) – cu o subîmpărțire, mai departe, a „perioadei comuniste” (adică a intervalului temporal 1944-1989) în două subintervale de timp (1944-1965 și 1965-1989).

În acest sens, situația studiată la nivelul orașului Satu Mare apare ca o oglindire parțială a situației studiate la nivelul întregii țări, respectiv ca o particularizare a situației de la nivel național. Pe această cale, capitolul 6 abordează, în mare, aceleași aspecte din partea generală a tezei, plus aspectele particulare situației de la Satu Mare. Printre aceste aspecte se numără, de exemplu:

- primii ani ai reconstrucției postbelice la Satu Mare;

⁹ S-a remarcat, pe această cale, de exemplu, situl pe care s-a aflat cetatea bastionară a orașului, dezafectată înainte de perioada postbelică.

- detectarea unor simboluri și mărci identitare ale culturii sovietice, instalate pe unele clădiri și monumente din zona centrală;
- primele blocuri postbelice ale zonei centrale;
- manifestări ale realismului socialist, la Satu Mare, în zona centrală;
- completări de fronturi construite și inserții în țesutul zonei centrale, în anii 1960, prin blocuri și alte construcții tributare modernismului socialist;
- demolări în zona centrală;
- inundațiile din 1970 și consecințe ale lor;
- proiectarea și construirea centrului civic;
- noi repere ale arhitecturii cu funcțiune comercială după 1989 (centre comerciale de tip „mall”);
- reabilitarea centrului civic.

În trena acestui amplu capitol 6, următorul capitol al lucrării, **capitolul 7**, se constituie într-unul de sinteză parțială, ce încheie „partea specifică” a lucrării. În cadrul acestui capitol sunt prezentate trei planșe de specialitate, de sinteză. Acestea sunt realizate pe suportul topografic al zonei de studiu, în plan. Prima planșă de sinteză este despre vechimea fondului construit în zona de studiu, a doua planșă de sinteză este despre structura zonei centrale, iar a treia planșă de sinteză este despre elemente identitare în zona de studiu. Cele trei planșe de sinteză sunt gândite pentru a fi citite împreună, fiind oarecum complementare. De asemenea, ele sunt concepute ca suport planimetric și de orientare în spațiul zonei de studiu, prin marcarea în plan a elementelor componente ale zonei centrale (clădiri, grupuri de clădiri, spații etc.) ce sunt discutate pe parcursul întregii părți specifice a lucrării, în text.

După încheierea, prin intermediul capitolului 7, a „părții specifice” a tezei, lucrarea avansează către „partea experimentală” a sa. Alcătuită fiind din trei capitole (anume capitolele 8, 9 și 10), această „parte experimentală” se constituie într-o mică anchetă sociologică, bazată pe un scurt chestionar sociologic. **Capitolul 8** prezintă structura și conținutul chestionarului sociologic utilizat, **capitolul 9** prezintă datele colectate prin intermediul chestionarului, iar **capitolul 10** este dedicat analizei răspunsurilor primite. Capitolul 10 funcționează, de asemenea, ca spațiu de formulare a unor concluzii privind ancheta sociologică întreprinsă – și, implicit, privind această „parte experimentală” a lucrării. După acest capitol 10, care este ultimul capitol al „părții experimentale”, urmează concluziile finale ale lucrării.

Bibliografie comentată

Necesitățile de documentare ce s-au conturat în raport cu tema de cercetare a lucrării de față au condus către consultarea unor tipuri diverse de material documentar: cărți, volume și lucrări colective, reviste și periodice, articole de presă, elemente de legislație (legi, planuri urbanistice, regulamente de urbanism), studii istorice, documente cadastrale, documente cartografice, planuri istorice, documente de arhivă, colecții personale, interviuri etc. La o privire retrospectivă în raport cu tot materialul documentar parcurs în cadrul acestei cercetări, se afirmă câteva intrări bibliografice cu rol decisiv în construcția lucrării. Este vorba despre elemente de documentație și de bibliografie ale căror tematici și conținuturi s-au apropiat destul de mult, direct sau indirect, de tematica lucrării de față. Consultarea lor a permis extragerea a numeroase date și idei utile în cadrul cercetării. Ele s-au afirmat, pe această cale, drept referințe bibliografice de prim rang ale cercetării de față, cu influență decisivă și consistentă asupra elementelor sale componente (date, noțiuni, idei, imagini etc.). Astfel, ar fi de menționat:

- cartea *Arhitectura în proiectul comunist. România 1944-1989*, de Ana Maria Zahariade: o lucrare amplă, de dată relativ recentă (apărută în 2011), ce se constituie într-o istorie relativ

solidă a arhitecturii din România din intervalul temporal 1944-1989 (adică din „perioada comunistă”, conform terminologiei utilizate în lucrarea de față). Autoarea acestei cărți, arhitect și cadru didactic universitar, este unul dintre cei mai cunoscuți teoreticieni de arhitectură din România. Ar fi de remarcat, în acest sens, că Ana Maria Zahariade utilizează, pentru perioada studiată, termenul de „proiectul comunist”. Această alegere este apreciată ca fiind inspirată și adecvată unei discuții în planul arhitecturii, prin apelul la cuvântul-cheie „proiect” – cu atât mai mult cu cât denominarea perioadei 1944-1989 drept „comunistă” este totuși un aspect problematic, discutabil. Cel puțin din aceste motive, acest termen (anume „proiectul comunist”) a fost preluat și utilizat, în funcție de context și de oportunitate, în anumite puncte ale lucrării de față. Acesta ar fi doar un exemplu de influență a cărții *Arhitectura în proiectul comunist. România 1944-1989* asupra tezei. Sunt însă numeroase date istorice, noțiuni teoretice sau comentarii critice care, expuse fiind în această carte, au contribuit la demersul de cercetare aferent tezei de față;

- cartea *Arhitectură și urbanism în România anilor 1944-1960: constrângere și experiment*, de Irina Tulbure: o lucrare de anvergură, de dată recentă (apărută în 2015), în care autoarea (arhitect și cadru didactic universitar) tratează, în detaliu, un interval temporal relativ scurt din istoria arhitecturii și urbanismului de pe teritoriul României (anume perioada 1944-1960). Practic, această carte se constituie într-o aprofundare a începutului perioadei postbelice, atunci când se produce o re poziționare identitară consistentă și radicală a societății românești, prin instaurarea regimului comunist – o re poziționare identitară cu ecouri și influențe și în planul arhitecturii și urbanismului, acolo unde a lăsat o serie de mărci cu valență identitară (modele estetice, anumite tipuri de decorație, preferința pentru anumite programe de arhitectură, intenții de restructurare a zonelor centrale ale unor orașe etc.). În acest sens, cartea Irinei Tulbure s-a dovedit a fi remarcabil de utilă în contextualizarea arhitecturii și a urbanismului perioadei studiate (1944-1960), în raport cu diverși factori ce au influențat situația din domeniul arhitecturii și urbanismului: aspecte de ordin politic și ideologic, aspecte sociale, aspecte economice etc. În mod special utile, în raport cu tema prezentei lucrări, au fost diversele aspecte de ordin politic și ideologic – a căror influență asupra arhitecturii și urbanismului au putut fi interpretate și prelucrate, de către autorul tezei de față, în plan identitar;

- cartea *Negocierea centrului civic. Arhitecți și politicieni în România secolului XX*, de Alex Răuță: o altă lucrare de anvergură, respectiv de dată recentă (apărută în 2013), care se bazează pe teza de doctorat a autorului, de profesie arhitect. Cartea aprofundează subiectul reprezentat de influența elementului politic asupra arhitecturii și urbanismului – un subiect apreciat ca fiind util în raport cu tema identitară a lucrării de față. În mod special, această carte lui Alex Răuță s-a remarcat ca fiind utilă, pentru lucrarea de față, mai ales prin prisma documentării unor cazuri de influență concretă a unor diverși politicieni (inclusiv Nicolae Ceaușescu), în funcție de agenda lor politică, în raport cu interesele lor, asupra proiectării unor obiective de natură arhitecturală și urbanistică (centre civice, clădiri publice etc.). Aceste situații au putut fi interpretate, în teză, ca amprente identitare ale factorului politic – în funcție de interesele sale și în raport cu profilul său ideologic – în arhitectură și urbanism;

- volumul colectiv intitulat *Uzina de fapte și alte povestiri (nemărturisite)*: tot o apariție editorială de dată recentă (publicată în 2017) ce abordează problematica stării actuale a patrimoniului arhitectural și urbanistic al perioadei comuniste (în sensul de moștenire a acestei perioade). Coordonat de către Alina Șerban (istoric de artă) și compus din articole semnate de către Irina Tulbure (arhitect), Alex Răuță (arhitect), Laura Popa-Florea (arhitect) sau Puiu Lățea (antropolog)¹⁰, acest volum se apropie foarte mult de tematica și modul de

¹⁰ Puiu Lățea, „Modern, de nerecunoscut: sistematizare și centre civice în județul lui Ceaușescu”, în *Uzina de fapte și alte povestiri (nemărturisite)*, coord. Alina Șerban (București: Asociația Pepluspatru, 2017), pp. 110-131.

abordare a lucrării de faţă – întrucât are o tratare multidisciplinară a temei și pune în discuție, dintr-o perspectivă contemporană, numeroase aspecte de ordin identitar ale producției de arhitectură și urbanism a perioadei comuniste (centre civice, case de cultură, magazine universale, cartiere de blocuri etc.). Se relevă, pe această cale, punctele de vedere proprii unor autori relativ tineri, formați în perioada postcomunistă, deci ulterior perioadei de emergență a patrimoniului (în sensul de moștenire) pe care îl studiază. Ar fi de punctat, în acest sens, că articolele au o componentă critică și teoretică relativ dezvoltată, care vine pe lângă componenta factuală. Deși se discută arhitectură și urbanism, discursul are o componentă centrală care este de factură antropologică, iar motivația generală pare a fi (ca și în cazul lucrării de faţă) nevoia de a fructifica tipul de patrimoniu căruia îi este dedicat volumul;

- volumul intitulat *Identitatea urbană: spectru, obsesie și politici*: una dintre puținele lucrări consultate în care se discută despre arhitectură și urbanism în România dintr-o perspectivă în primul rând identitară, asumată și numită ca atare („identitate urbană”). Apărut în 2013, volumul este o culegere de texte semnate de către Augustin Ioan (arhitect, cadru didactic universitar, teoretician și critic de arhitectură, doctor în arhitectură și în filosofie) și Ciprian Mihali (filosof și cadru didactic universitar, cu activitate diplomatică internațională). Prin tematica abordată, prin modul în care aceasta este tratată, și prin prisma profilurilor profesionale ale celor doi autori, acest volum se situează într-o zonă a dialogului interdisciplinar, la confluența dintre arhitectură și științele sociale. Printre chestiunile puse în discuție în cadrul acestui volum, care s-au înscris și în plaja de preocupări a lucrării de faţă, ar fi de menționat cel puțin „identitatea urbană, între ficțiune și valoare”, „avatarurile identității”, „chestiunea identității colective” sau „identități: problema metodologiei”;

- arhiva revistei *Arhitectura* pentru perioada de studiu, unde au putut fi identificate și consultate mai multe articole ce s-au dovedit a fi relevante pentru tema lucrării de faţă, unele dintre ele fiind decisive în construcția acesteia;

- patrimoniul Muzeului Județean Satu Mare (în sensul de arhivă și exponate): una dintre cele mai solide surse de documentare privind istoria orașului Satu Mare, implicit pentru istoria evenimentelor de construire și amenajare a spațiului din zona centrală;

- *Monografia județului Satu Mare*, apărută în anul 2016 la Editura Argonaut din Cluj-Napoca: una dintre cele mai recente lucrări ample, de tip monografic, despre Satu Mare. Realizată cu sprijinul Consiliului Județean Satu Mare și coordonată de către istoricii Doru Radosav (profesor universitar doctor emerit) și Claudiu Porumbăcean (cercetător științific gradul I în cadrul Muzeului Județean Satu Mare), la cele circa 400 de pagini ale sale, această monografie s-a afirmat drept principala sursă de documentație istorică, a prezentei teze, cu privire la orașul Satu Mare.

CONCLUZII FINALE

CONCLUZII GENERALE

Orice transformare a unui spațiu are o dimensiune identitară. O transformare a unui spațiu, în speță a unui spațiu urban, înseamnă dispariția a ceva, respectiv apariția a altceva în loc, în acel spațiu. Ceea ce dispăre are un anumit profil identitar, iar ceea ce apare are un alt astfel de profil. Diferențele dintre aceste profile identitare pot fi mai mici sau mai mari, mai multe sau mai puține, mai de esență sau mai de aparență, mai profunde sau mai superficiale, mai consistente sau mai puțin consistente – după cum și transformarea spațiului poate fi mai mult sau mai puțin consistentă. În acest context, lucrarea de faţă a explorat profilele și fațetele identitare ale transformărilor mai mult sau puțin consistente prin care a trecut zona centrală a orașului Satu Mare, în perioada postbelică: de la scara detaliului de arhitectură și până la scara restructurării urbane.

S-a punctat, în acest sens, cum atașarea unei stele sovietice pe fațada unei clădiri, de exemplu – act ce transformă imaginea acelei clădiri într-un mod relativ minor, la nivel de detaliu – are o anumită relevanță identitară, întrucât vehiculează un mesaj identitar, și este un vehicul al unei retorici identitare, ca marcă sau insignă a identității sovietice. O astfel de stea sovietică este, din perspectiva lucrării de față, un element identitar.

Apoi, la nivelul fațadei unei alte clădiri, un capăt de grindă al cărui prelucrare vehiculează modelul chertării în „coadă de rândunică” are, și el, relevanță identitară. El transmite ideea de apartenență a respectivei clădiri la spațiul cultural românesc, acolo unde chertările în „coadă de rândunică” sunt frecvente și, din anumite puncte de vedere, caracteristice și „specifice” pentru cultura construită a României. Un astfel de detaliu este, pe această cale, un argument pentru o arhitectură „cu specific”, fie el „național”. El este, astfel, un vector de retorică identitară și, din perspectiva lucrării de față, un element identitar. Când un astfel de element identitar este vehiculat în arhitectura unei construcții noi, ca de exemplu Casa de Cultură a Sindicatelor din Satu Mare, a cărei construire produce o transformare a sitului pe care se află, acest element identitar este asociabil cu transformarea aceluși sit. Iar dacă respectivul sit este în zona centrală a orașului, atunci el este un element identitar asociabil cu transformarea, într-un cadru mai larg, a zonei centrale a aceluși oraș. El are, în această ordine de idei, relevanță pentru tema lucrării de față.

La cealaltă extremă din punct de vedere al anvergurii transformării, la nivel de scară, restructurarea unui întreg areal al zonei centrale a unui oraș are, în mod deloc dificil de intuit sau de constatat, o relevanță identitară considerabilă. O restructurare a unui areal urban inclus în zona centrală este o transformare relativ extinsă și relativ radicală, atât din punct de vedere al ariei afectate, cât și din punct de vedere al diferențelor dintre ceea ce dispare și ceea ce apare în loc. O astfel de restructurare înseamnă, adesea, demolarea unui întreg grup de construcții, și desființarea unui ansamblu de spații. Acel segment de spațiu urban construit și reconstruit, mai mult sau mai puțin amenajat, este depozitarul a numeroase relevanțe identitare, repere identitare, elemente identitare. Dispariția sa înseamnă și dispariția respectivei dimensiuni identitare a acestuia – o dispariție fizică, întrucât dimensiunea identitară a respectivului spațiu rămâne, și poate supraviețui, la nivelul memoriei. O restructurare implică, adesea, și modificări ale traseelor stradale, acestea putând fi trasee vechi de secole, impregnate în identitarul urban și în mentalul colectiv.

Pe de altă parte, construcțiile și spațiile noi, ce le înlocuiesc pe cele vechi în cadrul unei astfel de intervenții de tip restructurare, au propria lor dimensiune identitară. Ele sunt asociabile cu mai multe entități, precum: perioada în care sunt realizate (comunistă, post-decembristă, etc.), regimul politic și autoritățile sub conducerea cărora acestea sunt realizate (regimul Ceaușescu, regimul Dej, etc.), ideologiile cărora acestea le sunt tributare (socialism, capitalism, etc.), orientările estetice și identitățile stilistice în care acestea se înscriu (realism socialist, brutalism, postmodernism, etc.), indivizii sau tipurile de indivizi ce le locuiesc, le utilizează și le frecventează (muncitori, funcționari, elită politică, nomenclaturiști, militari, etc.). Acestea ar fi doar câteva exemple. Pentru aceste entități și pentru altele ce nu au fost numite aici, în cadrul acestei enumerări, construcțiile și spațiile noi pot juca rolul de elemente identitare – adică de elemente impregnate cu o anumită relevanță și reprezentativitate identitară în raport cu acestea.

De exemplu, la Satu Mare, în zona centrală, ansamblul centrului civic se construiește și se amenajează, în timpul regimului Ceaușescu, pe un sit urban aflat la marginea zonei centrale. Apariția acestui ansamblu, pe respectivul sit, înseamnă restructurarea sitului în cauză. Iar acest lucru înseamnă dispariția grupului de construcții și de spații ce se conturase de-a lungul timpului pe respectivul sit, până la momentul eliberării spațiului pentru începerea lucrărilor de realizare a noului ansamblu: un grup format mai ales din case cu grădină. Iar dacă acest

grup constituit cu precădere din case cu grădină avea un anumit profil identitar, ca zonă rezidențială de case individuale relativ joase, centrul civic vine cu un alt profil identitar: un spațiu reprezentativ, cu funcțiuni și dotări de prim rang pentru oraș (sediul politico-administrativ, casă de cultură, magazin universal), unde locuirea este acum de factură colectivă, și se realizează prin blocuri mari și înalte, etc.

Între scara detaliului de arhitectură și scara restructurării urbane, simpla construire a unei clădiri poate fi și ea privită dintr-o perspectivă identitară, prin prisma identităților pe care aceasta le reprezintă sau le vehiculează. Dacă clădirea nouă înlocuiește o clădire veche, care se demolează pentru a face loc celei noi, atunci se poate discuta despre dispariția identității asociate clădirii demolate, respectiv despre apariția unei identități noi, aferente clădirii noi. Lucrarea de față a pus în discuție o serie de exemple în acest sens. Comparațiile între vechi și nou sunt, în astfel de cazuri, relevante pentru comentariul de natură identitară.

Revenind: orice transformare a unui spațiu urban, indiferent de dimensiunea și de caracteristicile transformării, are o dimensiune identitară. Ea, adică acest tip de transformare, angrenează o serie de aspecte relevante din punct de vedere identitar, respectiv elemente ce pot fi catalogate drept „elemente identitare”. Orice transformare a unui sit generează, astfel, o reconjugare identitară a respectivului sit. Iar cercetarea dimensiunii identitare a unui spațiu urban ce a suferit transformări în timp își poate dovedi utilitatea, pe mai multe planuri.

Un prim palier de utilitate ar fi simpla cunoaștere sau conștientizare a aspectelor identitare asociabile unui sit urban, respectiv a aspectelor identitare implicate în transformările prin care a trecut acel sit de-a lungul unei perioade de timp. Aspectele identitare sunt importante pentru un spațiu urban, pentru că spațiul respectiv funcționează mai bine sau mai puțin bine și în funcție de modul în care indivizii și comunitățile se identifică în raport cu respectivul spațiu, în funcție de modul în care respectivul spațiu este apropiat de către indivizi și comunități, în funcție de gradul de reprezentativitate al respectivului spațiu în raport cu diverse entități, sau în funcție de gradul de atașament pe care diverși indivizi și diverse comunități îl dezvoltă în raport cu respectivul spațiu, etc. Toate aceste aspecte sunt de natură identitară. Un spațiu reprezentativ, față de care există un grad de atașament relativ solid al comunității, este un spațiu relativ dezirabil, frecventat, prezent în viața comunității. El este un reper atât la nivel spațial, cât și cultural. El atrage coeziunea unor grupuri de indivizi, contribuind la fortificarea relațiilor dintre indivizi și mediul în care trăiesc și își desfășoară activitatea, întărind sentimentului de apartenență a unor indivizi la respectivul mediu.

În această ordine de idei, acest palier al cunoașterii și al conștientizării aspectelor identitare deschide perspectiva către un al doilea palier de utilitate al cercetării aspectelor de ordin identitar în domeniul arhitecturii și urbanismului. Acest palier ar fi cel al managementului spațiului urban, prin reglementare și proiectare – întrucât luarea în calcul a aspectelor de ordin identitar ce sunt asociabile unor spații poate conduce către un mai bun management al respectivelor spații, printr-o reglementare și printr-o proiectare mai complexă, care ar integra un nou parametru, anume cel identitar. Acest parametru ar putea fi catalogat drept „reprezentativitate identitară”, „valoare identitară”, sau „coeficient de valoare identitară”.

El ar acționa în zona de valori ale spațiului construit și neconstruit, în ideea de a conserva acele „valori” identificate prin analiză critică și, mai departe, de a contribui la fructificarea potențialului acestor valori. El ar fi, astfel, complementar cu noțiunea de „monument istoric”, venind să lărgescă plaja de posibilități privind calificarea unor spații urbane și a unor elemente construite pentru a fi protejate, depășind astfel cadrul a ceea ce poate fi catalogat drept „istoric”, respectiv „monument”. Desigur, în afara unui cadru reglementat, o analiză identitară a unui sit poate contribui pur și simplu la un mai bun concept

de intervenție pe respectivul sit. O astfel de analiză poate fi integrată, de exemplu, în cadrul unor concursuri de arhitectură, sau la nivelul unor strategii de dezvoltare urbană.

ORIGINALITATEA ȘI CONTRIBUȚIILE INOVATIVE ALE TEZEI

Printre elementele aferente prezentei teze ce s-ar putea constitui în argumente privind originalitatea și contribuțiile inovative ale tezei, s-ar putea menționa următoarele:

- punerea, în prim-planul discuției, a aspectelor de natură identitară ce privesc arhitectura și urbanismul. Identitatea în arhitectură și urbanism este, ca temă generală, în complexitatea sa, o temă abordată relativ rar, și rareori explicit, la nivelul României. Ea este abordată, mai ales, într-o manieră colaterală în raport cu alte aspecte ce privesc arhitectura și urbanismul. Studii relativ ample, care să fie dedicate acestei teme într-un mod explicit, sunt relativ rare. O teză de doctorat orientată în acest sens poate fi apreciată, în acest context, ca fiind oportună.

- selectarea critică, din toată istoria arhitecturii și a urbanismului din România, în raport cu perioada de studiu și cu aria de studiu ce definesc limitele ariei tematice a prezentei lucrări, a acelor aspecte cărora li se poate asocia o anumită relevanță identitară. Acest exercițiu de selecție critică a fost urmat de un exercițiu de organizare a materialului, după cuvântul-cheie „identitate”. A rezultat, pe această cale, în urma acestui exercițiu, o lucrare în care firul călăuzitor, firul structurant sau „firul roșu” a fost „identitatea”, noțiunea de „identitate”, sau conceptul de „identitate”. O astfel de istorie a arhitecturii și urbanismului din România, nișată pe situația din zona centrală a orașului Satu Mare în perioada postbelică, cu aplecare asupra transformărilor acestui areal urban în perioada de studiu, nu a fost încă scrisă – iar acesta ar fi un element de noutate.

- încercarea de teoretizare a noțiunii de „element identitar”, ca instrument-cheie în cadrul discuției de natură identitară din cadrul lucrării. Nevoia de a teoretiza așa ceva s-a afirmat mai ales din dorința de a oferi o măsură mai concretă, mai palpabilă, mai materială și mai vizuală discuției adesea abstracte privind identitatea. Termenul de „element identitar” este, pe undeva, dimensiunea mai concretă a ideii de „aspect relevant din punct de vedere identitar”. El are potențialul de a intra în limbajul de specialitate – fie cu înțelesul din prezenta lucrare, fie cu alte potențiale înțelesuri – în condițiile în care acesta nu este, deocamdată, un termen care să se fi consacrat în cadrul temei identitare la nivelul arhitecturii și urbanismului. Dimensiunea teoretică originală a prezentei lucrări se conturează, astfel, în jurul conceptului teoretic de „element identitar”, a cărui definire este propusă în cadrul lucrării de față.

- elaborarea unui studiu relativ amplu privind istoria arhitecturii și urbanismului în zona centrală a orașului Satu Mare, în perioada postbelică. Aici se regăsește o mare parte din dimensiunea istorică a prezentei lucrări, ceea ce subîntinde utilitatea lucrării în planul cunoașterii istorice în domeniul arhitecturii și urbanismului. Lucrarea de față ar fi, pe această cale, o contribuție la istoria arhitecturii și a urbanismului în România, pentru orașul Satu Mare și zona sa centrală, în perioada postbelică. Chiar dacă astfel de reconstituiri istorice au mai fost făcute, iar datele istorice sunt disponibile în diverse surse și izvoare documentare, sistematizarea informației culese și organizarea materialului documentar în forma și în ordinea din prezenta lucrare sunt proprii lucrării de față și autorului ei, putându-se constitui în elemente de noutate și de originalitate.

- identificarea, prin cercetare, a unor elemente de documentație de circulație relativ restrânsă, mai greu accesibile. Exemple în acest sens ar fi câteva planșe din cadrul proiectului de sistematizare a centrului civic din Satu Mare, sau câteva fotografii-document referitoare la construcția aceluiași centru civic, pe situl său.

- dezvoltarea unei dimensiuni inter-disciplinare a prezentei lucrări și a cercetării ce a stat la baza sa, cu orientare către sfera științelor socio-umaniste. Acest lucru s-a realizat, pe de o parte, prin integrarea, în lucrare, a unor noțiuni și a unor idei din sfera științelor socio-umaniste. Acestea au fost extrase din materiale documentare de orientare socio-umanistă, respectiv din autori cu pregătire și activitate profesională relevantă în acest sens (antropologi, istorici, ziariști, etc.). Pe de altă parte, lucrarea de față a integrat o mică anchetă sociologică, inițiată de către autor și realizată în contextul unor limitări de natură profesională (lipsa pregătirii sociologice a autorului, în sens profesionist) sau logistică (dificultățile de interacțiune socială directă, în teren, în contextul pandemic în care s-a desfășurat o mare parte a cercetării). Această mică anchetă sociologică s-a bazat pe un chestionar ce a fost elaborat de către autorul lucrării de față, în raport cu obiectivele lucrării. Chestionarul a fost distribuit în comunitate. Rezultatele chestionarului au fost interpretate de către autorul lucrării de față și au condus către o serie de observații și de concluzii ce se situează, din punct de vedere tematic, într-o zonă de confluență între arhitectură și urbanism pe de o parte, respectiv științele socio-umaniste pe de altă parte. Pe această cale, lucrarea de față nu oferă o perspectivă strict cantonată în arhitectură și urbanism. O astfel de perspectivă a fost considerată ca fiind inoportună și limitată în raport cu tematica lucrării, apreciindu-se că ea ar fi fost incapabilă să surprindă complexitatea tematicii lucrării, acolo unde tema identitară are un rol central. Iar în condițiile în care tema identitară evoluează cu precădere în sfera științelor socio-umaniste, lucrarea de față s-a orientat și către sfera științelor socio-umaniste, căpătând nuanțe inter-disciplinare și, astfel, o anumită doză de originalitate, cu integrarea unor elemente de mental colectiv și de imaginar colectiv în cadrul discuției despre arhitectură și urbanism.

BIBLIOGRAFIE

Cărți

- Boia, Lucian, coord. *Miturile comunismului românesc*. București: Editura Universității București, 1995.
- Cantacuzino, G. M. *Despre o estetică a reconstrucției*. București: Ed. Cartea Românească, 1947. Republicată, București: Paideia, 2001.
- Giurescu, Dinu C. *The Razing of Romania's Past*. Washington, D.C.: International Council on Monuments and Sites, United States Committee, 1989.
- Grigorovschi, Mircea, coord. *Nicolae Porumbescu. Omul și arhitectul*. Iași: Dana Art, 2014.
- Ioan, Augustin. *Arhitectura (supra)realismului socialist*. București: Paideia, 2012.
- Ioan, Augustin. *Arhitectura și puterea*. București: Agerfilm, 1992.
- Ioan, Augustin. *Modern Architecture and the Totalitarian Project. A Romanian Case Study*. București: Institutul Cultural Român, 2009.
- Ioan, Augustin și Ciprian Mihali. *Identitatea urbană: spectru, obsesie și politici*. București: Paideia, 2013.
- Ivancu, Ovidiu. *Identitate culturală și mental colectiv românesc în postcomunism (1990-2007). Imagini, mituri, percepții, re poziționări*. Cluj-Napoca: Eikon, 2013.
- Joja, Constantin. *Actualitatea tradiției arhitecturale românești*. București: Editura Tehnică, 1984.
- Jurov, Cosma. *Centre civice*. București: Editura Tehnică, 1979.
- Lăzărescu, Cezar, coord. *Urbanismul în România*. București: Editura Tehnică, 1977.
- Lupu, Mircea. *Școli naționale în arhitectură*. București: Editura Tehnică, 1977.

Mihăilescu, Vintilă, coord. *Etnografii urbane. Cotidianul văzut de aproape*. Iași: Polirom, 2009.

Mitric-Ciupe, Vlad. *Arhitecții români și detenția politică 1944-1964. Între destin concentraționar și vocație profesională*. București: Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2013.

Panaiteescu, Alexandru. *De la Casa Scânteii la Casa Poporului. Patru decenii de arhitectură în București 1945-1989*. București: Simetria, 2012.

Pop, Felician și Robert Laszlo. *Istoria secretă a Sătmăruului*. Cluj-Napoca: Ecou Transilvan, 2018.

Radosav, Doru. *Satu Mare – ghid de oraș*. București: Sport-Turism, 1984.

Radosav, Doru și Claudiu Porumbăcean, coord. *Monografia județului Satu Mare*. Cluj-Napoca: Argonaut, 2016.

Rădulescu, Gabriel, coord. *Construcții de locuințe*. Comitetul pentru problemele consiliilor populare, 1983.

Răuță, Alex. *Negocierea centrului civic. Arhitecți și politicieni în România secolului XX*. București: Editura Universitară „Ion Mincu”, 2013.

Stroe, Miruna. *Locuirea între proiect și decizie politică. România 1954-1966*. București: Simetria, 2015.

Șerban, Alina, coord. *Uzina de fapte și alte povestiri (nemărturisite)*. București: Asociația Pepluspatru, 2017.

Tulbure, Irina. *Arhitectură și urbanism în România anilor 1944-1960: constrângere și experiment*. București: Simetria, 2016.

Zahariade, Ana Maria. *Arhitectura în proiectul comunist. România 1944-1989*. București: Simetria, 2011.

Capitole și articole din cărți

Ducaru, Sanda I. „Religia cincinală. Funcțiile sărbătorilor comuniste”. În *Miturile comunismului românesc*, coord. Lucian Boia, pp. 172-180. București: Editura Universității București, 1995.

Lățea, Puiu. „Modern, de nerecunoscut: sistematizare și centre civice în județul lui Ceaușescu”. În *Uzina de fapte și alte povestiri (nemărturisite)*, coord. Alina Șerban, pp. 110-131. București: Asociația Pepluspatru, 2017.

Panaiteescu, Rodica. „Dicționar concis al arhitecților din București 1945-1990”. În *De la Casa Scânteii la Casa Poporului. Patru decenii de arhitectură în București 1945-1989*, de Alexandru Panaiteescu, pp. 255-282. București: Simetria, 2012.

Popa-Florea, Laura. „Magazinul universal. Martor în procesul de rescriere al orașelor românești”. În *Uzina de fapte și alte povestiri (nemărturisite)*, coord. Alina Șerban, pp. 74-101. București: Asociația Pepluspatru, 2017.

Răuță, Alex. „Fascinația centrului civic. Trei perspective actuale”. În *Uzina de fapte și alte povestiri (nemărturisite)*, coord. Alina Șerban, pp. 6-31. București: Asociația Pepluspatru, 2017.

Sandu, Alexandru. „Centrul orașului”. Capitolul 6 în *Urbanismul în România*, coord. Cezar Lăzărescu, pp. 102-139. București: Editura Tehnică, 1977.

studioBASAR. „Situția propusă. Situația existentă. Centrul civic Ploiești: macheta de fapte și întâmplări”. În *Uzina de fapte și alte povestiri (nemărturisite)*, coord. Alina Șerban, pp. 32-45. București: Asociația Pepluspatru, 2017.

Tulbure, Irina. „Ce este astăzi o casă de cultură”. În *Uzina de fapte și alte povestiri (nemărturisite)*, coord. Alina Șerban, pp. 46-73. București: Asociația Pepluspatru, 2017.

Articole și studii în publicații periodice

Alifanti, Mircea. „Baia Mare, sediul politico-administrativ al județului Maramureș”. *Arhitectura*, nr. 6 (1972): pp. 19-30.

Bacâru, Livia. „Stampe medievale reprezentând cetatea Satu Mare aflate în colecțiile Bibliotecii Academiei”. *Satu Mare – Studii și Comunicări*, nr. III (1975): pp. 77-86.

Bilciurescu, Virgil. „Sistematizarea centrelor istorice ale vechilor noastre orașe”. *Arhitectura*, nr. 6 (1966): pp. 46-49.

Cristescu, Gheorghe. „Hotelul turistic «Aurora» – Satu Mare”. *Arhitectura*, nr. 3-4 (1972): p. 115.

Derer, Peter. „Modernizare urbană: Piața Libertății din Satu Mare”. *Arhitectura*, nr. 1 (1982): pp. 43-44.

Enescu, Mihai și Dinu Gheorghiu. „Concurs pentru un sediu politico-administrativ la Satu Mare”. *Arhitectura*, nr. 1 (1973): pp. 45-50.

Gheorghiu, Adrian. „Prelucrări de arhitectură populară românească”. *Arhitectura*, nr. 2 (1967): pp. 42-45.

Gheorghiu, Adrian. „Un specific românesc în arhitectura contemporană”. *Arhitectura*, nr. 3 (1967): p. 3.

Grunberg, B. „Sistematizarea orașului Iași”. *Arhitectura*, nr. 4 (1959): pp. 40-43.

Iegar, Diana, Sárándi Tamás și Szocs Péter Levente. „Direcții de evoluție urbană în istoria orașului Satu Mare”. *Satu Mare – Studii și Comunicări*, nr. XXVI/II (2010): pp. 19-45. Disponibil și online la <https://biblioteca-digitala.ro/?articol=17557-directii-de-evolutie-urbana-in-istoria-orasului-satu-mare--satu-mare-studii-si-comunicari--ii-xxvi-2010>.

Merciu, Florentina-Cristina, Oana-Ramona Ilovan și Andreea-Loreta Cercleux. „Visual Imagery and Construction of Territorial Identity through Iconic Buildings. Case Study: The Romanian Athenaeum, Bucharest”. *Territorial Identity and Development*, vol. 5, nr. 1 (2020): pp. 37-67. Disponibil și online la <https://territorial-identity.ro/5-1-2020/>.

Joja, Constantin. „Actualizarea tradiției urbane românești”. *Arhitectura*, nr. 2 (1969): p. 32.

Porumbescu, Nicolae și Maria Vaida-Porumbescu. „Specificul în arhitectură”. *Arhitectura*, nr. 2 (1967): pp. 12-17.

Porumbescu, Nicolae și Maria Vaida-Porumbescu. „Casa de cultură din Suceava”. *Arhitectura*, nr. 4 (1969): pp. 34-49.

Porumbescu, Nicolae și Maria Vaida-Porumbescu. „Casa de cultură a sindicatelor din Baia Mare”. *Arhitectura*, nr. 1 (1970): pp. 52-57.

Răuță, Alexandru. „Civic Centers under Ceaușescu's Rule. The Failure to Articulate a Professional Discourse”. *studies in History and Theory of Architecture*, vol. 1 (2013): pp. 105-119. Disponibil și online la <https://sita.uauim.ro/1/a/8/>.

Rupprecht, Karoly. „Satu Mare”. *Arhitectura*, nr. 3 (1973): pp. 22-26.

Săsărman, Gheorghe. „Sediul politico-administrativ județean-Botoșani”. *Arhitectura*, nr. 1 (1973): pp. 23-27.

Sebestyen, Victor. „Studii de sistematizare a pieței centrale din Galați”. *Arhitectura*, nr. 11 (1956): pp. 2-7.

Vais, Dana. „The Productive Role of Margins. Architectural Discourse in the Late 1960s Romania”. *studies in History and Theory of Architecture*, vol. 4 (2016): pp. 202-215. Disponibil și online la <https://sita.uauim.ro/4/a/49/>.

***. „Schiza de sistematizare a municipiului Satu Mare. Plenara cercului U.A. Satu Mare”. *Arhitectura*, nr. 2 (1974): pp. 4-5.

***. „Proiect mobilier – Nicolae Porumbescu. Sediul politico-administrativ Satu Mare”. *Repere – Nicolae Porumbescu*, anul VI, nr. 19 (2014): pp. 80-86.

Articole, studii și alte lucrări *online*

Ghișan, Nicu. „Palatul Administrativ din Satu Mare, primul «zgârie nori» al perioadei ceaușiste”. *Adevărul*, 20 martie 2015. https://adevarul.ro/locale/satu-mare/palatul-administrativ-satu-mare-zgarie-nori-perioadei-ceausiste-1_550b31d1448e03c0fdb7b714/index.html.

Ioan, Augustin. „Arhitectura stalinistă în București”. *Atelier LiterNet*, 1 ianuarie 2013. <https://atelier.liternet.ro/articol/12593/Augustin-Ioan/Arhitectura-stalinista-in-Bucuresti.html>.

Nechita, V. „În mai 1944, în ghetoul din Satu Mare au fost înghesuiți 19.000 de evrei”. *Informația de duminică*, 11 iunie 2017. <http://www.informatia-zilei.ro/sm/wp-content/uploads/2017/06/izd-737-11.06.2017.pdf>.

Stan, Simina. „Mircea Alifanti 1914-1999”. *Arhitectura 1906*, 23 martie 2015. <https://arhitectura-1906.ro/2015/03/mircea-alifanti-1914-1999/>.

***. „47 de ani de la inundațiile care au schimbat fața orașului Satu Mare”. *Obiectiv Satu Mare*, 14 mai 2017. <https://obiectiv-sm.ro/2017/05/14/47-de-ani-de-la-inundatiile-care-au-schimbat-fata-orasului-satu-mare-galerie-foto/>.

***. „Apel public al artiștilor, scriitorilor, asociațiilor profesionale și civice, oamenilor de cultură sătmăreni pentru salvarea fântânii arteziene din Centrul Vechi din Satu Mare, opera sculptorului Domokos Lehel”. *Informația zilei*, 8 martie 2021. <https://www.informatia-zilei.ro/sm/apel-public-al-artistilor-scriitorilor-asociatiilor-profesionale-si-civice-oamenilor-de-cultura-satmăreni-pentru-salvarea-fantaniei-arteziene-din-centru-vechi-din-satu-mare-opera/>.

***. „Imagini din arhive. Poliția Satu Mare amplasată în locul celei mai frumoase sinagogi din țară”. *Portalul de Știri din Satu Mare*, 3 februarie 2018. <https://portalsm.ro/2018/02/imagini-din-arhive-politia-satu-mare-amplasata-locul-celei-mai-frumoase-sinagogi-din-tara/>.

***. „Shopping City Satu Mare, valori record de trafic în primele zile. Peste 140.000 de vizitatori”. *Gazeta de Nord-Vest*, 11 decembrie 2018. <https://www.gazetanord-vest.ro/2018/12/shopping-city-satu-mare-valori-record-de-trafic-in-primele-zile-pest-140-000-de-vizitatori/?gdpr>.

Articole pe *website-uri*, *blog-uri*, *platforme* și alte resurse *online*

Ciolaru, Dragoș. „Porumbescu, Nicolae”. Fișă de arhitect în cadrul proiectului „Un secol de arhitectură românească” (enciclopedie *online*). Fundația Culturală META. <https://metacult.ro/fisa.php?id=792>.

Laczka, Áron. „A szatmárnémeti Casa de Moda újrahazsnosítása” [Reciclarea Casei de Moda din Satu Mare]. *Epiteszforum*, 8 iulie 2019. <https://epiteszforum.hu/a-szatmarnemeti-casa-de-moda-ujrahazsnositasa>.

Institutul Național al Patrimoniului. „Inventarul elementelor vii de patrimoniu cultural imaterial”. <https://patrimoniu.ro/patrimoniu-imaterial/inventarul-elementelor-vii-de-patrimoniu-cultural-imaterial>.

Muzeul Județean Satu Mare. „Memorie și istorie. Bombardarea orașului Satu Mare în anul 1944”. <http://www.muzeusm.ro/expozitii/civiliyatie-identitate-multiculturalitate/memorie-si-istorie/>.

Muzeul Județean Satu Mare. „Tragedie și renaștere. Fețe ale unei calamități – inundația din 14 mai 1970 în Satu Mare”. <http://www.muzeusm.ro/expozitii/1970-14-mai-50-de-ani/>.

Primăria Municipiului Satu Mare. „Istoricul orașului”. <http://www.satu-mare.ro/pagina/istorie>.

***. „Palatul Administrativ din Satu Mare – cea mai înaltă clădire din Transilvania”. La Satu Mare, 27 august 2019.

<http://lasatumare.ro/palatul-administrativ-din-satu-mare-cea-mai-inalta-cladire-din-transilvania>.

***. „Cum arata Sătmăru, cu 120 de ani în urmă? (Foto)”. Sătmăreanul, 1 decembrie 2020.

<https://www.satmareanul.net/2020/12/01/cum-arata-satmarul-cu-120-de-ani-in-urma-foto/>.

***. „Sătmăru sub ape! Comemorarea victimelor inundațiilor din 1970 (Fotogalerie)”. Sătmăreanul, 10 mai 2018.

<https://www.satmareanul.net/2018/05/10/satmarul-sub-ape-comemorarea-victimelor-inundatiilor-din-1970-fotogalerie/>.

Webografie

Arcanum Maps (site cu hărți istorice): <https://www.arcanum.com/en/maps/>.

Biserici.org (un catalog *online* al bisericilor din România): <https://www.biserici.org>.

DoCoMoMo (Comitetul Internațional pentru Documentarea și Conservarea Clădirilor, Siturilor și Vecinătăților Imobilelor Mișcării Moderne): <https://docomomo.com/> (site-ul internațional) și <https://www.docomomo.ro/> (site-ul aferent României).

Google Maps: <https://www.google.com/maps>.

Hotelul „Aurora” din Satu Mare (site-ul hotelului): <https://aurora-sm.ro/new/despre/>.

Lokálhistóriák (blog): <https://lokalhistoriak.blogspot.com>.

Régi Szatmár (pagină Facebook): <https://www.facebook.com/www.muhisandor/>.

Szatmárnémeti anno (pagină Facebook): https://www.facebook.com/Szatm%C3%A1rn%C3%A9meti-anno-537503453014131/?ref=page_internal.

Legislație

Marea Adunare Națională. „Legea nr. 2 din 16 februarie 1968 privind organizarea administrativă a teritoriului Republicii Socialiste România”. *Buletinul Oficial*, nr. 17 (17 februarie 1968).

Marea Adunare Națională. „Legea nr. 58 din 29 octombrie 1974 privind sistematizarea teritoriului și localităților urbane și rurale”. *Buletinul Oficial*, nr. 135 (1 noiembrie 1974).

Ministerul Culturii. „Lista Monumentelor Istorice 2015 – București”. *Monitorul Oficial al României*, partea I, nr. 113 bis (15 februarie 2016). Disponibilă și online la <http://www.cultura.ro/sites/default/files/inline-files/LMI-B.pdf>.

Ministerul Culturii. „Lista Monumentelor Istorice 2015 – județul Satu Mare”. *Monitorul Oficial al României*, partea I, nr. 113 bis (15 februarie 2016). Disponibilă și online la <http://www.cultura.ro/sites/default/files/inline-files/LMI-SM.pdf>.

Primăria Municipiului Satu Mare. *Planul Urbanistic General al municipiului Satu Mare*. Disponibil și online la <http://www.satu-mare.ro/subpagina/pug-concept-si-zonificare-functionala>.

Alte surse

Gyüre, Ludovic, în discuție cu autorul. Serie de interviuri telefonice și în persoană. Satu Mare, 2020-2022.

Gyüre, Ludovic, în discuție cu Mihai Sălceanu. Interviu televizat, în cadrul emisiunii „În slujba comunității”, de la canalul de televiziune „Informația TV”. Satu Mare, 16 septembrie

2015. Disponibil și online la <https://www.informatiatv.ro/in-slujba-comunitatii-ludovic-gyure/>.

Muzeul Județean Satu Mare. *Studiu istoric și morfologic PUG Satu Mare 2009*. Disponibil și online la http://www.satu-mare.ro/fisiere/subpagini_fisiere/studiuistoric.pdf.

***. Planul cadastral al Municipiului Satu Mare, disponibil la Oficiul de Cadastru și Publicitate Imobiliară – Satu Mare.

***. „Satu Mare renaște prin solidaritate – 14 Mai 1970”. Videoclip, Primăria Satu Mare (prin pagina Youtube a instituției), <https://www.youtube.com/watch?v=6CoC0zF64u0&t=209s>.

LISTĂ DE PUBLICAȚII

a autorului prezentei teze

Mihai-Coman, Horia. „Arhitectura postbelică – evaluări în contemporaneitate”. Prelegere în cadrul conferinței „Dreptul la Arhitectură. Centenar Nicolae Porumbescu” din deschiderea Bienalei de Arhitectură Iași / Regionala de Arhitectură Moldova (RAM), Iași, 11 octombrie 2019. Referință online: www.tuiasi.ro/wp-content/uploads/2019/10/program-MUST-2019_romana_rev05.pdf.

Mihai-Coman, Horia. „Centrul civic din Satu Mare, față în față cu «reabilitarea»: aspecte de ordin identitar”. Articol câștigător al secțiunii „11. Cel mai bun articol cu și despre arhitectură / arhitecți” la Bienala de Arhitectură Transilvania (BATRA), Cluj-Napoca, 2021. Disponibil și online la www.batra.ro/index.php/concurs/premiile-batra-2021/sectiuni/11-articole-cu-si-despre-arhitectura-arhitecți.

Mihai-Coman, Horia. „Communist-Era Developments in Romanian Town Centers – Issues of Identity and Cultural Relevance”. *Acta Technica Napocensis: Civil Engineering & Architecture*, vol. 62, nr. 1 (2019): pp. 54-59. Disponibil și online la <https://actacivil.utcluj.ro/actacivil/issue/view/2>.

Mihai-Coman, Horia. „«Identity» in the approach of architecture and urbanism during the socialist-communist period in Romania”. *Journal of Urban and Landscape Planning – JULP*, nr. 5 (2020): pp. 1-11. Disponibil și online la www.julpreview.ro/-5-2020.html.

Mihai-Coman, Horia. „Intervenții postbelice (1944-1989) în zonele centrale ale unor orașe românești. Arhitectura reprezentativă. Arhitecții” / „Post-War Interventions (1944-1989) in the Central Areas of Some Romanian Cities. Representative Architecture. The Architects”. *Transsylvania Nostra*, nr. 2 (2019): pp. 47-57. Disponibil și online la www.transylvanianostra.eu/tnjournal/en/journal/tn-22019.

Mihai-Coman, Horia. „Knowledge-Based Sustainable Development – Contemporary Use of Communist-Era Urban Developments in the Centers of Romanian Cities”. În *Knowledge Based Sustainable Development. Conference Proceedings*, Fifth International Scientific Conference ERAZ 2019, Budapesta, 23 mai 2019, pp. 325-336. Disponibil și online la https://eraz-conference.com/wp-content/uploads/2020/04/ERAZ_Conf-WEB.pdf.

Mihai-Coman, Horia. „Socialist Content in National Form: A Guiding Principle of the «Communist Project» in Romanian Architecture”. *Periodica Polytechnica Architecture*, vol. 51, nr. 1 (2020): pp. 92-99. Disponibil și online la www.pp.bme.hu/ar/issue/view/1093.